

Kulltorp

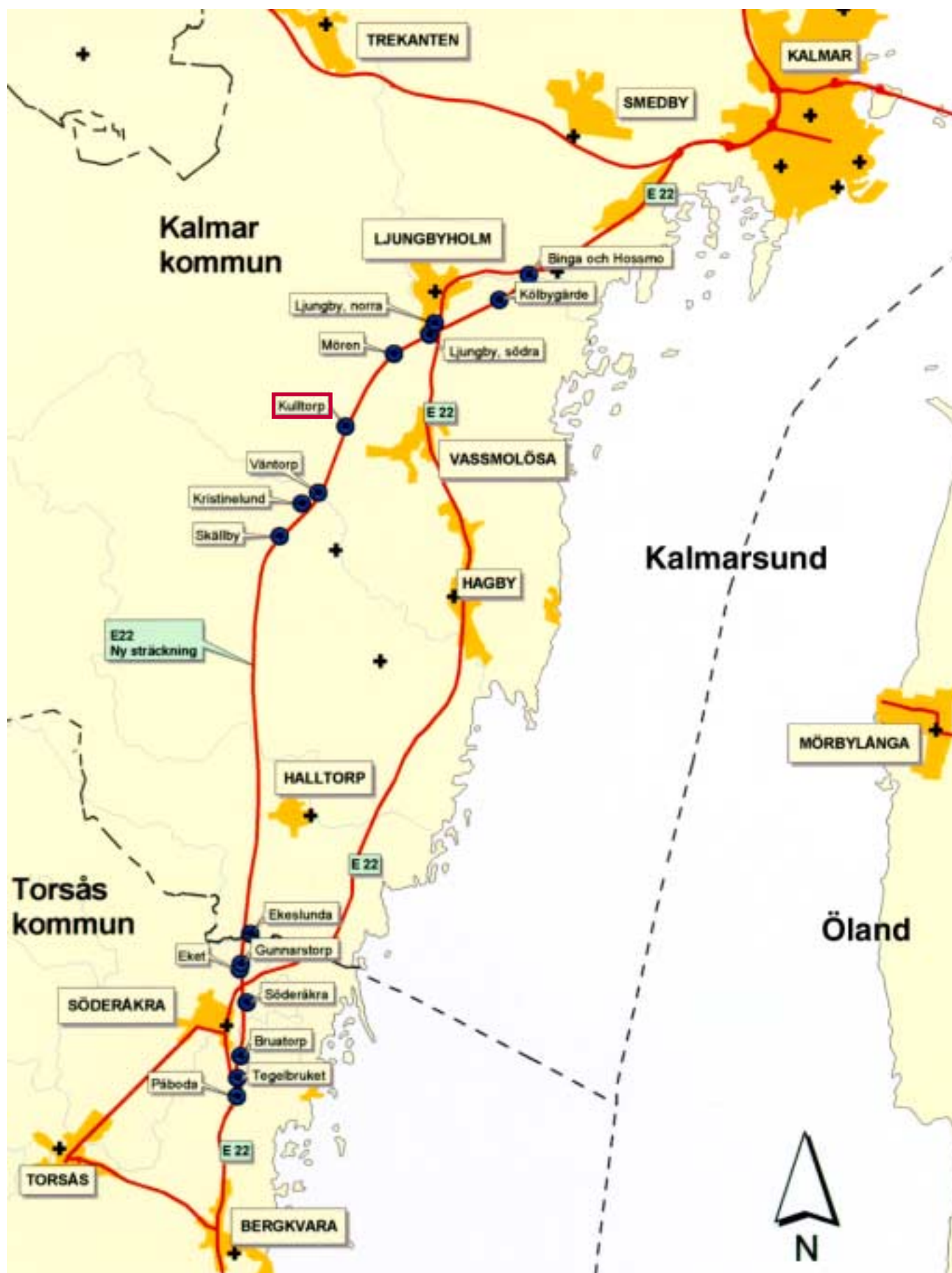
Ett gravfält från förromersk järnålder
Fornlämning 353, Ljungby socken, Småland

Anna-Lena Hallgren
Maria Persson
Cecilia Ring
Ingeborg Svensson

Redaktör: Kajsa Althén och Anna Storm
Omslag: Viktoria Magnusson
Kartor: Publicerade i enlighet med
tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Utgiven av Kalmar läns museum
ISSN 1400-352X

INNEHÅLL

Förord	5
Sammanfattning	7
Undersökningens förutsättningar	9
Tidigare undersökningar på platsen	9
Topografi	9
Fornlämningsmiljö	10
Undersökningar av äldre järnåldersgravar i Möre	10
Målsättning	12
Undersökningens genomförande och resultat	13
Metodval och genomförande 13	
Gravarna	14
Fynden	15
Benmaterialet	16
Gravfältets datering	19
Kulturhistorisk tolkning	20
Den gravlagda populationen	20
Djurbenen	21
Utvärdering	22
Summary	24
Referenser	25
Tekniska och administrativa uppgifter	27
Bilagor	
Bil 1 Anläggningsbeskrivningar, planer och profiler	29
Bil 2 Osteologisk analys	47

Översiktskarta med undersökningsområden samt nya vägsträckningen markerade. Skala 1:150 000.

FÖRORD

Sedan 1960-talet har betydelsen av en ny förbättrad dragning av väg E 22 söder om Kalmar – den tre mil långa sträckan mellan Hossmo och Söderåkra – varit aktuell. Att lösa frågan om läget för sträckningen av den nya vägen har varit komplicerat, även sett i ett nationellt perspektiv. Här finns starka motstående intressen i form av höga natur- och kulturvärden samt vattentäcksfrågor. Tre alternativa lösningar har prövats. Slutlig ställning togs 1994 för att lägga vägen i ett västligt alternativ som innebär att man väjt undan för de synnerligen värdefulla fornlämningsmiljöer och kulturlandskap som finns närmare kusten.

Kalmar läns museum har kontinuerligt deltagit med arkeologiska utredningar och arkeologiska förundersökningar som syftat till att identifiera vilka fornlämningar som finns och vilken karaktär de har. Den valda vägsträckningen går till större delen genom odlad åkermark, vilket innebär att fornlämningar av typen boplatser är svåra att verifiera innan matjords-skiktet har schaktats bort.

Våren 1997 beviljades Vägverket medel för vägarbetena av regeringen med kort varsel och de arkeologiska slutundersökningarna fick sättas igång med stor hast. Fältarbetena utfördes därefter under tre år: 1997-99. Projektet har sedan 1997 letts av docent Gert Magnusson och under tiden som det arkeologiska arbetet pågått har ett trettiotal arkeologer varit anställda.

Samtidigt som länsstyrelsen skulle ta beslut om de arkeologiska undersökningarna längs E 22 stod kulturminneslagen inför en ändring som ställer större krav på kostnadseffektivitet och vetenskaplighet än vad som tidigare varit fallet. För att möta dessa krav upprättades ett vetenskapligt program för projektet. Dessutom gjordes en specifik undersökningsplan för vart och ett av de 17 delområden som de arkeologiska undersökningarna delats in i, där kunskapsläge och frågeställningar inför slutundersökningen precisades, baserat på tidigare förundersökningar.

Endast ett fåtal arkeologiska undersökningar har tidigare gjorts i området, varför all ny kunskap som kan tillföras måste betraktas som angelägen. I programmet och undersökningsplanerna har de viktigaste frågeställningarna för att öka kunskapen om Möres förhistoria försökts ringas in.

För att bli vetenskapligt hanterligt har projektet

delats in i sju programområden enligt en kronologisk modell - mesolitikum, neolitikum, bronsålder, äldre järnålder, yngre järnålder och medeltid. Två programområden - bebyggelse och järnframställning – ligger tematiskt och följer utvecklingen över tiden. Dessutom finns tre naturvetenskapliga stödprogram: odlingslandskapet, strandförskjutningen och miljö- arkeologi. Till vart och ett av programområdena finns en programansvarig. Arbetet har följts av en extern referensgrupp som består av representanter från olika delar av det svenska arkeologiska forskarsamhället. Arbete har också följts av länsstyrelsen som haft en liknade referensgrupp, där även en representant från Vägverket ingått.

I det vetenskapliga programmet är de viktigaste frågorna definierade som är avsedda att styra undersökningarnas övergripande inriktning, ex frågor om den äldsta bebyggelsestrukturen, fångstkulturens förändring och kontinuitet, frågan om en regional kronologi och varudistribution. Strandförskjutningsanalyser, som inte tidigare har gjorts i området, är viktiga för förståelsen av strandboplatsernas utveckling. Andra grundläggande frågor är bronsålderns rituella landskap, den äldre järnålderns bebyggelse och markanvändning runt Mören, liksom frågor om hur järnframställningen förändrades över tiden och hur den framväxande centralmakten under övergången till medeltid, speglas i Hossmo-Binga.

När nu fältundersökningarna är slutförda kan de viktigaste resultaten sammanfattas enligt följande:

1. Den äldsta bosättningen, där nya fynd har belyst livet hos de första möreborna (Söderåkra, Mören).
2. Jordbrukets introduktion och utveckling fram till den stora förändringen under mellersta bronsålder (Söderåkra, Mören).
3. Bronsålderns storskaliga bebyggelse och bebyggelsemiljö och influenser från skånskt/danskt område (Bruatorp).
4. Det äldre odlingslandskapet och dess utveckling (Kölbygärde, Våntorp, Mören, Kristinelund).
5. Den äldsta metallurgin, där brons mötte järn (smältugnen vid Eket).
6. Den äldre järnålderns bebyggelse (Skällby, Mören).

7. Familjestruktur (gravarna vid Kulltorp och Kristinelund).

8. Europeiska influenser kring jordbruk, keramik och metallurgi (Gunnarstorp m fl.)

9. Ljungby- en karolings storgård/gods och kontrasten i Hossmo-Binga.

10. Barn- och skolverksamheten.

Avrapporteringen av undersökningarnas resultat sker i fyra steg:

Steg 1 utgörs av primärrapporter för de 17 delområdena var för sig, med presentation och sammanställning av grunddata från undersökningen, diskussion, tolkning och utvärdering av resultaten utifrån de undersökningsplaner som ställdes upp. Här finns också arkivförteckning. Dessa rapporter finns att hämta på på läns museets hemsida www.kalmarlansmuseum.se på Internet och kan också beställas i papperskopia.

Steg 2 blir en samlad vetenskaplig monografi om ca 400 s där resultat och problemställningar är insatta i ett större, mer övergripande perspektiv i enlighet med undersökningsprogrammet. Också vissa, specifika frågeställningar bearbetas och speglas tematiskt.

Steg 3 är en populärvetenskaplig bok om Möres förhistoria som samtidigt är både årsbok för läns museet år 2000 och utställningskatalog. Boken utgår från tolkningsavsnitten i steg 1 och steg 2 rapporterna och försöker berätta om hur livet kunde ha gestaltat sig för människorna i Möre under förhistorisk tid.

Steg 4 är en större permanent utställning på museet som öppnades i juni 2000.

Föreliggande rapport av Anna-Lena Hallgren m fl behandlar gravfältet vid Kulltorp i Ljungby socken. Här har vi bl a kunnat konstatera begravningar "familjevis" och många fler barnbegravningar än vad som är annars är vanligt. Undersökningen vid Kulltorp hör till de väsentliga bidragen av ny kunskap om förhistorien som projektet resulterat i.

Jag vill rikta ett varmt tack till artikelförfattarna och alla andra som lagt ner ett hängivet arbete för att få fram det lyckade res

Kalmar den 16 juni 2000

Maria Mamlöf
Landsantikvarie/läns museichef

Sammanfattning

Undersökningen vid Kulltorp, Raä 353, sommaren 1998 resulterade i ny och intressant kunskap om gravskick i Möre under äldre järnålder. Ett tidigare okänt gravfält från förromersk järnålder slutundersöktes.

Undersökningen kom att omfatta åtta runda stensättningar. Samtliga stensättningar var oregelbundet rundade utan klar avgränsning. Gravformerna gav ett homogent intryck, där variationen begränsades till gravarnas storlek, vilken varierade från 4,4 till 6,4 meter. Samtliga stensättningar innehöll rikligt med skärvsten. Till skillnad från de yttre gravformerna uppvisade det inre gravskicket en förhållandevis stor variation. I de åtta gravarna fanns fyra olika gravskick representerade: bengropar, benlager, brandlager samt en urnegrop.

Fyndmaterialet utgjordes av tre fibulor, två oidentifierbara järnföremål samt hartstätning. Samtliga fibulor påträffades tillsammans med de brända benen i vad som antagligen utgör resterna av ett svepkärl. Av det hartstätade kärlet återfanns vid undersökningen rester i form av små fragment av harts. Två av fibulorna är typologiskt sett T-formade och den tredje, vilken är relativt dåligt bevarad, är troligen rester av en trekantsfibula. De T-formade fibulorna kan dateras till förromersk järnålder och härrör troligen från slutet av period II eller början av period III, d v s runt 150 f Kr. Den tredje fibulan dateras till period III. ¹⁴C-resultaten från tre av gravarna stäm-

mer väl med dateringen av fynden, då tre av fyra gravar hamnar i förromersk järnålder.

Endast ett fåtal undersökningar av äldre järnåldersgravar har gjorts i Möre. Vid undersökningen lades därför stor vikt vid att dokumentera och datera gravformer och gravskick. I och med att gravfältet skulle komma att totalundersökas kom även frågor som direkt rörde den gravlagda populationen att ses som viktiga. En sådan var huruvida begravningarna motsvarade en komplett befolkning eller om endast ett urval var begravda på gravfältet. Det osteologiska materialet från gravarna kom att överstiga alla förväntningar och vi fick en del överraskande och ibland svårtolkade resultat.

Resultaten av den osteologiska analysen visar att varje anläggning fungerat som grav för flera individer. I de åtta gravarna var totalt 31 individer gravlagda. Antalet varierade från två till sex stycken per grav. I samtliga gravar var barn och vuxna gravlagda tillsammans. En stor andel av de begravda var barn, en grupp som ofta är underrepresenterad på de förhistoriska gravfälten. Endast en liten del av befolkningen verkar ha uppnått hög ålder då bara ett fåtal gravlagda med säkerhet kunde sägas vara över 50 år.

Mycket talar för att gravfältet utnyttjats av en gård i närmare 200 år. Utifrån antalet begravda har beräkningar gjorts som pekar mot att gården i medeltal hade fem till tio invånare.

Figur 1. Utdrag ur topografiska kartan Kalmar 4G NV och 4G SV med delar av den nya vägsträckningen samt undersökningsområdet inlagt. Skala 1:50 000

Undersökningens förutsättningar

Under 1997 inleddes bygget av den nya motortrafikleden, E22, mellan Hossmo och Söderåkra. Ett flertal fornlämningsmiljöer har kommit att beröras av den nya vägsträckningen med flera arkeologiska undersökningar som följd. Samtliga undersökningar har utförts av Kalmar läns museum med Vägverket, Region Sydöst, som beställare.

Under fyra veckor i juni och juli 1998 utfördes en arkeologisk undersökning av ett gravfält, Raä 353, i Ljungby socken på fastigheten Kulltorp 3:10. Fornlämningen var inte känd innan den arkeologiska utredningen i samband med vägbygget inleddes. Undersökningen omfattade åtta runda stensättningar.

Ansvariga för undersökningen var Anna-Lena Hallgren och Cecilia Ring. Rapporten har sammanställts av Anna-Lena Hallgren, Maria Persson, Cecilia Ring och Ingeborg Svensson. Analysen av benmaterialet har utförts av osteologen Åsa Gamrell.

Föreliggande rapport kommer att följas av artiklar i projektets vetenskapliga slutpublikation som behandlar gravmaterialet inom E 22-projektet ur ett mer övergripande perspektiv.

Tidigare undersökningar på platsen

Gravfältet upptäcktes i samband med den utredning i två etapper som föregick undersökningen. Etapp I, med en fördjupad fältinventering samt kart- och arkivstudier, utfördes under hösten 1994 (Nilsson 1995). Under inventeringen väcktes misstanken om att ett gravfält var beläget inom området. Inför nästa steg av utredningen fosfatkarterades området. Inga förhöjningar var dock skönjbara bland de överlag låga fosfatvärdena (Schulze 1996, s 34). Vid utredningens etapp II grävdes ett flertal schakt söder och väster om gravfältet. Ett av schakten kom att beröra en av gra-

varna som då avtorvades. I stenpackningen tillvaratogs fem brända ben (KLM 35:563). Sammanlagt registrerades åtta gravar. Det genomfördes ingen förundersökning eftersom tillräckligt med uppgifter inför en slutundersökning ansågs föreligga.

Topografi

Södra Møre härad, en del av det tidigare "folklandet" Møre omfattar den södra delen av Kalmar län. Namnet betyder sankmark och syftar på de våtmarksområden som förr var karaktäristiska för landskapet. Dessa täckte stora delar av området och var från förhistorisk tid fram till 1700-talet viktiga som foder- och betesresurs och visar på den betydelse boskaphållningen haft (Nilsson 1995, s 1). I och med jordbrukets rationalisering och modernisering på 1800-talet kunde nya områden användas som åkermark. Dagens jordbruksbygd har inte många drag gemensamt med det äldre landskapet. Våtmarker och sjöar är borta, igenväxta, utdikade och uppodlade.

Södra Möres ca 20 km breda kustslätt är en utpräglad fullåkersbygd. Området präglas av postglaciala jordarter med ett markskikt bestående av sandig/moig morän, vilket gynnat åkerbruk (SNA 1994, s 143 ff). Överlag har landskapet en mjukt böljande topografi och bryts av strandvallar, skogsbeklädda impediment, rullstensåsar och åar. Tre större åsar korsar slättbygden i sydostlig riktning; Ljungbyåsen, Nybroåsen och Söderåkraåsen. Dessa är till stora delar skogbeväxta och har varit den naturliga lokaliseringen för vägar och bebyggelse. Här finns även rikligt med fornlämningar. Åarna följer åsarnas riktning och Ljungbyån som är södra Möres största vattendrag slingrar sig långa sträckor parallellt med Ljungby-

*Utgrävningen vid Kulltorp, sedd från söder. Den äldre våtmarken Mören syns i bakgrunden, gravarna i förgrunden.
Foto: Maria Persson*

åsen. Den västra delen av Möre är ett utpräglad skogsområde.

Det berörda gravfältet (Raä 353) ligger på en flack höjd på Nybroåsen, ca 30- 32 m ö h, på gränsen mellan Arby och Ljungby socknar. Från gravfältet har man utsikt över den äldre våtmarken, Mören.

Från krönpartiet sluttar terrängen och planas ut, både åt söder och norr. I söder dominerar sandig mark och i norr morän. Åsen är beväxt med äldre gles tallskog och undervegetationen utgörs av lingon- och blåbärsris.

Fornlämningsmiljö

Gravfältet vid Kulltorp har inte många fornlämningar i sin direkta närmiljö. Inom en radie av ca 2 kilometer finns endast fyra registrerade fornlämningslokaler. Närmast, endast ca 250 m väster om undersökningsområdet, ligger Raä 210, ett gravfält bestående av 15 runda stensättningar med en diameter på mellan 5 och 15 meter. Ca 500 meter norr om gravfältet finns resterna av en stensättning, Raä 209, och ytterligare norrut finns skålgropar i ett flyttblock, Raä 206. Omkring 2 km söder om gravfältet finns en ensamliggande stensättning, Raä 52, Arby socken.

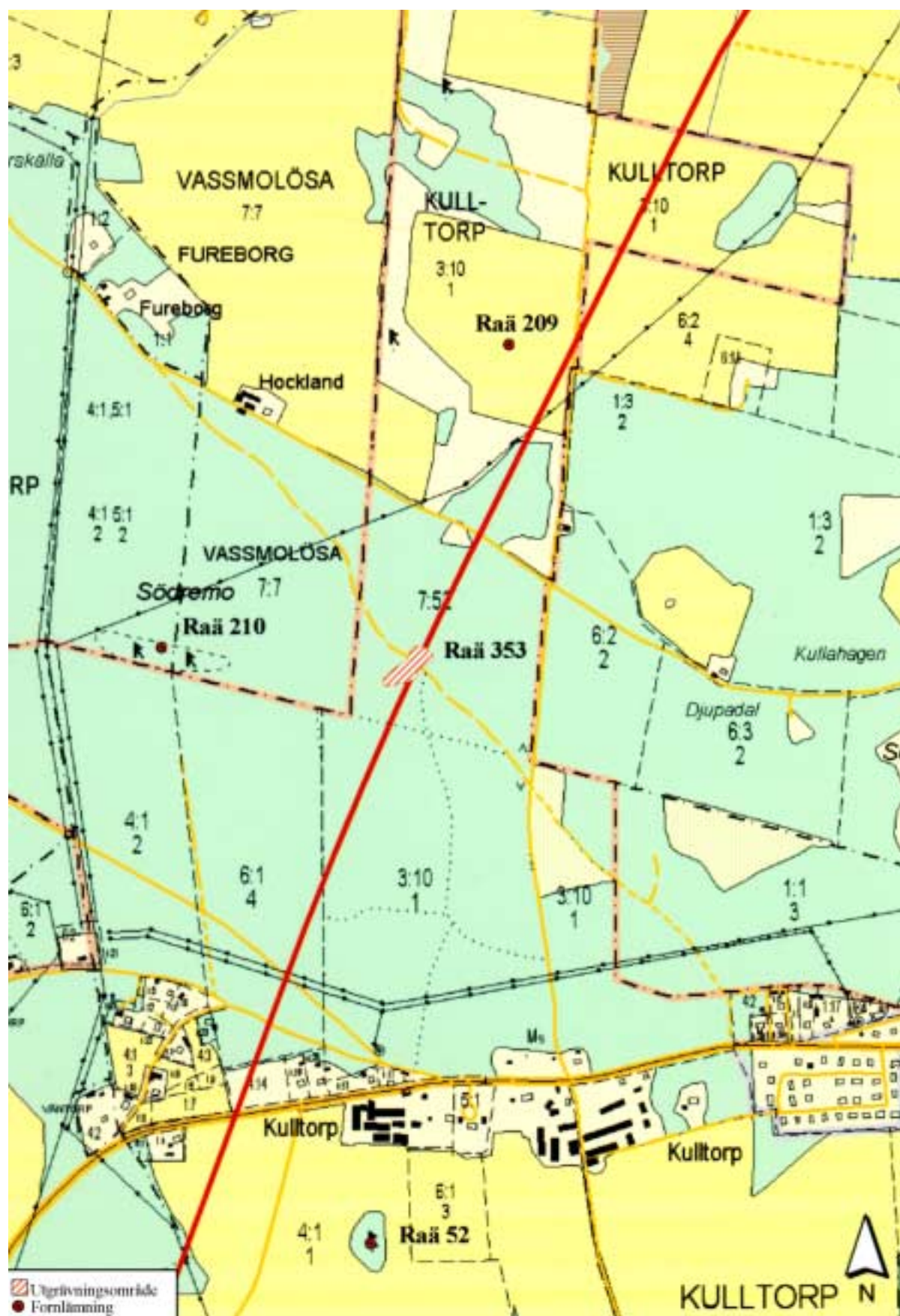
Gravfältet vid Kulltorp kan knytas till den fornlämningsmiljö som finns i anslutning till den upp-

odlade sankmarken Mören. Här finns spridda bronsåldersgravar och en krans av skolgroppsförekomster runt den forntida sankmarken. Det finns också några gravfält av äldre järnålderskaraktär och troligt är att det under äldre järnålder funnits samtida boplatser runt hela Mören.

På en storskifteskarta från 1776 över Vassmolösa låg gravfältet på utmark. På en karta från 1846 och 1847, *Karta över en ny landsväg mellan Wissefjärda Kyrka och Wassmolösas Gästgifvare Gård*, ligger gravfältet i skogsmark.

Undersökningar av äldre järnåldersgravar i Möre

Under sommaren 1998 undersöktes två lokaler med gravar i gravfältets närområdet. Båda lokalerna, Raä 30, samt Raä 39, Arby socken, är belägna på fastigheten Kristinelund 5:1, ca 2,6 km SSV om gravfältet vid Kulltorp. På den första lokalen undersöktes en ensamliggande stensättning (Raä 30) som innehöll en stenkista, preliminärt daterad till äldre järnålder (Hallgren m fl 2000, Väsentorp). På samma lokal undersöktes även en skärvstenshöj. Både vid skärvstenshöjen och stensättningen upptäcktes block med skålgropar som tidigare var okända. Den andra lokalen, Raä 39, är belägen ca 500 m SV om den undersökta

Figur 2. Utdrag ur ekonomiska kartan blad 4G 4d Mortorp med undersökningsområdet samt fornlämningar markerade. Skala 1:10 000.

stensättningen. Här fanns sedan tidigare tre gravar registrerade. Ytterligare ca 70 gravar upptäcktes vid förundersökningen av området. Av dessa kom 27 att beröras av den nya vägsträckningen. Majoriteten av gravarna på detta gravfält utgjordes av stora, flacka, runda stensättningar med en huvudsaklig datering till slutet av förromersk järnålder, period III (Hallgren m fl, 2000, Kristinelund).

Tidigare undersökningar i Möre har huvudsakligen omfattat enstaka gravar. Sammanlagt har gravar vid ett tjugotal lokaler undersökts. Endast ett fåtal av dessa har med säkerhet kunnat dateras till äldre järnålder. Flera av undersökningarna är från seklets första hälft. Opublicerade rapporter finns att tillgå i några fall, men vad gäller analyser, beskrivningar och dateringar är det mesta av det befintliga materialet långt ifrån komplett.

Målsättning

I det undersökningsprogram som upprättats inför E-22 projektet finns en rad olika programområden. Frågeställningar som rör den aktuella undersökningen finns framför allt under rubriken *Den äldre järnålderns*

samhälle och landskap (En väg genom tid och rum, 1998).

Denna rapport kommer i första hand att besvara de platsrelaterade frågeställningar som ställts upp i undersökningsplanen.

Kunskapen om gravformer och gravskick i Möre under perioden yngre bronsålder/äldre järnålder är främst baserad på iakttagelser gjorda i samband med fornminnesinventeringen på 70-talet. Med tanke på att endast ett fåtal tidigare undersökningar gjorts av gravfält från den här perioden har stor vikt lagts vid att dokumentera och datera gravformer och gravskick. De kronologiska frågorna är avgörande för hur gravfältet ska tolkas. En viktig fråga är huruvida begravningarna motsvarar en komplett befolkning eller om bara ett urval är begravda på gravfältet. Genom undersökningen av ett helt gravfält ges tillfälle att få en helhetsbild av ett troligt gårdsgravfält.

Andra frågeställningar rör populationens sammansättning, såsom ålder och kön, men även sjukdomar.

Förekomsten av djurben i gravarna kan jämföras med djurben från samtida boplatser. Vilka likheter och skillnader finns det i materialet och vad representerar detta?

Undersökningens genomförande och resultat

Metodval och genomförande

Innan slutundersökningen påbörjades avverkades skogen inom undersökningsområdet. Den flacka höjden på åsryggen där gravarna var belägna röjdes därefter från ris och grenar. Gravarna och mindre ytor runt omkring torvades av för hand. Detta gjordes för att frilägga konstruktioner och utröna om ytterligare anläggningar fanns i gravarnas omedelbara närhet. Ett större område (2 750 km²) torvades sedan av med hjälp av maskin. Syftet var att få en säker avgränsning av gravfältet och att upptäcka eventuella, omarkerade gravar eller andra anläggningar. Efter avtorvning och framrensning undersöktes och dokumenterades gravarna. Dokumentation gjordes genom plan- och profilritningar samt fotografering från en skylift. Detaljritningar upprättades över konstruktionsdetaljer och gravgömmor. Fyllningen i gravgömmorna vattensållades genomgående för att så mycket som möjligt av benmaterialet skulle kunna tas tillvara.

Samtliga gravar mättes in med totalstation. Plan- och profilritningarna digitaliserades, varefter de lades in efter de inmätta punkterna i ett CAD-program, vilket används för att framställa översiktskartor. De fynd som tillvaratogs under utgrävningen har registrerats i en fynddatabas. Konservering av fynd har utförts av Max Jahrehorn vid Kalmar läns museum. Fotodokumentation i både färg och svart/vitt bedrevs under hela undersökningen.

Naturvetenskapliga analyser

De analyser som har utförts är vedart-, ¹⁴C-, makrofossil- samt osteologisk analys. Vedartsanalysen har gjorts för att identifiera träslag samt för att minimera risken att ¹⁴C-datera träkol med hög egenålder. Analysen utfördes av Erik Danielsson, Vedlab. ¹⁴C-proverna togs för att kunna datera gravarna/gravfältet.

Det visade sig dock vara svårt att finna bra kol för datering. Analysen har utförts vid Ångströmlaboratoriet vid Uppsala universitet. Hela benmaterialet har analyserats för att belysa frågor som rör populationens sammansättning, ålder och kön men också sjukdomar mm. Analysen har utförts av osteologen Åsa Gamrell, Stockholm. Miljöarkeologiska laboratoriet vid Umeå universitet har analyserat makrofossilproverna från gravgömmorna (Engelmark och Olofsson 1999).

Figur 3. Översiktsplan som visar hur gravarna ligger placerade utefter åsen. I söder och öst syns de schakt som grävdes vid utredningens etapp II. Skala 1:2000

Gravarna

Undersökningen kom att omfatta åtta runda stensättningar. Gravarnas antal och utbredning stämde väl med de iakttagelser som gjordes i samband med utredningen. Den planerade vägsträckningen skar rakt över åsen där gravfältet var beläget. Gravfältet begränsades i nordost av en mindre skogsväg. Möjligen är denna väg orsaken till att en av gravarna, A8, var skadad. Gravfältets begränsning mot sydväst är något osäker. Inga ytterligare gravar var synliga. Möjligheten finns dock att ytterligare, otydliga eller helt omarkerade gravar finns utanför vägarbetsområdet.

Gravformer

Den äldre järnålderns gravformer kännetecknas ofta av stora variationer. Vid Kulltorp var gravarnas yttre konstruktioner i stort sett utan variationer. Samtliga stensättningar var oregelbundet rundade och utan klar begränsning. Gravarnas storlek varierade från 4,4 till 6,2 m i diameter. Samtliga stensättningar var relativt flacka utom A1 som uppvisade en något välvd profil.

Stensättningarna bestod generellt av ett blandat stenmaterial med större stenar i kanterna och mindre stenar centralt i anläggningarna. De mindre stenarna utgjordes nästan uteslutande av skärvsten. De större stenarna uppvisade däremot inga spår av att vara eldpåverkade. Stenpackningarna var uppbyggda av 2-3 lager sten. I flera av gravarna fanns rikligt med större stenar, upp till 0,5-0,7 m stora. Generellt var stenmaterialet större i de nedre lagren av stenpackningen. Tre av stensättningarna gav vid undersökningen intryck av att delvis vara nedgrävda. Tydliga nedgrävningskanter var dock svåra att se då åsen i sig var mycket stenig. I ett par fall var anläggningarna uppbyggda kring markfasta stenar och hållar.

Gravskick

Till skillnad från de yttre gravformerna uppvisade det inre gravskicket en förhållandevis stor variation. I de åtta undersökta gravarna fanns fyra olika gravskick representerade: bengropar, brandlager, benlager samt en urnegrop.

I två av gravarna, A1 och A5, utgjordes det inre gravskicket av brandlager. I båda fallen var det ett gråsvart lager utan speciellt mycket kol. Majoriteten av de brända benen påträffades i de sotiga lagren, men delar förekom även ytligt i stenpackningen. Brandlagren var inte alls av det kol- och sotrika slag som är vanligt förekommande under yngre järnålder. Att det föreligger en skillnad mellan brandlager från äldre och yngre järnålder har undersökningar i Mälardalen visat. Under äldre järnålder förekommer där en typ av brandlager som närmast ser ut som ett väl avgränsat sotskikt. De innehåller inga större träkolsbitar, sällan fynd och som regel små mängder brända ben (Bennett 1987, s 86).

I anläggningarna A2, A3 och A7 utgjordes gravgömmen av en bengrop. Alla tre bengroparna var stora, både till utbredning och djup. I samtliga fall var det relativt svårt att avgränsa nedgrävningarna. Då fyllningen inte uppvisade några tydliga färgskillnader gentemot den underliggande undergrunden var det till största delen benens utbredning som visade nedgrävningarnas storlek.

I två av gravarna, A4 och A8 återfanns de brända benen i benlager. I båda fallen hade lagren en relativt stor utbredning i plan, över 2 meter. Lagrens tjocklek varierade mellan 0,10 och 0,15 meter.

En av gravarna har tolkats som en urnegrop. I gravens låg de brända benen tätt packade inom ett 0,20 – 0,25 m stort område tillsammans med tre dräktspännen. I anslutning till de brända benen påträffades harts som troligtvis är resterna av ett svepkärl.

DE INRE GRAVSKICKEN

Anl nr	Gravskick	Gravgömmans storlek	Gravgömmans djup	Fynd
A1	Brandlager	1,9 x 1,4 m	0,06 - 0,13	brända ben
A2	Bengrop	3,8 x 3,6 m	0,4 m	brända ben, järnfragment
A3	Bengrop	2,5 x 1,8 m	0,6 m	brända ben
A4	Benlager	2,6 x 1,9 m	0,2 m	brända ben, järnfragment
A5	Brandlager	2,6 x 1,6 m	0,14 m	brända ben
A6	Urnegrop	0,25 x 0,2 m	0,35 m	brända ben, harts, 3 fibulor
A7	Bengrop	1,8 x 1,0 m	0,15 m	brända ben
A8	Benlager	2,5 x 2,0 m	0,15 m	brända ben

Tabell 1. Tabellen visar de inre gravskicken med kortfattade uppgifter om gravgömmans storlek och djup. Dessutom framgår vilka fyndkategorier som påträffades.

Fynden

Fynd påträffades i tre av gravarna (A2, A4 och A6). Fyndmaterialet utgörs av tre fibulor, minst två järnföremål samt hartstättning. Fibulorna är till värdefull hjälp vid dateringar då de är modebetonade och förändras relativt snabbt.

Metallfynd

Sammanlagt framkom tre dräktspänner, s k fibulor. Samtliga fanns i urnegropen i A6 (F4, 5 och 14). F4 och F5 har båge, spiral, nål och nålhållare tillverkade av järn, medan kula och ändknoppar är av brons. Båda är T-formade, med en lång smal spiral som i båda ändarna pryds av bronsknoppar. Bågen är relativt hög och kröns av en bronskula. Fibulornas bevarandegrad varierar kraftigt.

F4 är i bra skick, men bronskulan är svårt ärgad och hela fibulan är förskjuten i sidled av yttre tryck. Bronskulan har en plan undersida. Möjligtvis är bronskulan ornerad i form av räfflor/vågor. Fibulan har tillbakaböjd nålhållare. Nålen är bevarad och fortfarande i läge. Spiralen är falsk då bågen bara pliktskyldigt sluter om spiralen.

F5 är fragmentarisk och består av två delar, spiral och bronskula. Jämfört med F4 är dock bronskulan på bågen i bättre skick och en punktornering är synlig. Även på denna är kulan plan under bågen. Fibulorna är utseendemässigt lika, men eftersom så mycket saknas av F5 går det inte att avgöra närmare hur lika de är. De torde ha lagts ned i graven som ett par.

*Fibula F 4, den mest välbevarade av de tre fibulor som återfanns vid Kulltorp.
Foto: Pierre Rosberg/KLM*

Den tredje fibulan (F14) består av en spiral (äkta) och en bit med profilering. Dessa är tillverkade av järn. Troligtvis rör det sig om en trekantsfibula. Liknande fibulor återfinns bl a på Gotland (Almgren 1914, Taf 3, fig 33). Fibulan bör kunna dateras till period III.

Fibula F 5 med en punktornering på bågens bronskula. Foto: Pierre Rosberg/KLM

De T-formade fibulorna uppvisar stora likheter med fibulor funna på det förromerska gravfältet Kyrkbacken, Horn socken, i Västergötland (Sahlström/Gejvall 1948, 26f). Enligt Sahlström och Gejvall är dessa lokalt betonade varianter av fibulor som uppträder i öst- och nordgermanska områden under period II, 300-150 f Kr. Liknande fibulor har också påträffats i Uppland, Halland och på Öland. Fibulan från Öland har räfflad bronskula. Sahlström/Gejvall anser att dessa fibulor har anknytning till de på Bornholm och Nordtyskland förekommande

*Fibula F 14, troligen en trekantsfibula.
Foto: Pierre Rosberg/KLM*

”kugel-fibeln”. Dessa uppträder ofta i par, vilket de synes göra även i Kulltorp. De T-formade fibulorna kan dateras till förromersk järnålder och härrör troligen från slutet av period II eller början av period III, dvs runt 150 f Kr.

En dubbel uppsättning av fibulor associeras till klädedräkten och räknas som dräkttillbehör. Dräkt-tillbehör är vanligt förekommande i gravar från förromersk järnålder. Under äldre förromersk tid påträffas dräktnålar av brons och järn. Föremålsbeståndet i gravarna är under denna tid sparsamt och mindre

varierat än under senare perioder. En förändring sker under period III då det blir vanligare med gravgävor av metall.

Vanliga föremål i yngre förromersk järnålder är fibulor, bälteringar, remändebeslag och olika bältebeslag. Föremålen förekommer både i mans- och kvinnogravar bl a Kyrkbacken och Fiskeby. På Öland däremot verkar dräkttillbehör vara könsbundna och påträffas främst i kvinnogravar. Detta gäller för yngre förromersk järnålder fram till tidig äldre romersk järnålder. Först ca 200 e Kr börjar bälte detaljer bli vanligt i mansgravar (Rasch 1991, s 134).

I A2 påträffades ett mycket litet föremål i tre delar (F2). Föremålet är tillverkat i järn och kan utgöra en del av ett större föremål, men är allt för fragmentariskt för att närmare kunna identifieras.

Även A4 innehöll ett föremål av järn (F3). Det är i tre delar, 3-5 cm långt, smalt med lätt böjda ändar. Möjligtvis kan det röra sig om ett beslag, men även här är föremålet för fragmentariskt för utlåtanden. Inget av metallföremålen uppvisar spår av bränning.

Organiskt material

I A6 påträffades harts i bengömman. Den utgjordes av hartstätning och uppgick till 18,5 g och bestod av 205 fragment. Det största fragmentet mäter 2,6 x 1,4 cm. De flesta uppvisar parallella veck och vissa har en nära nog 90-gradig kant. De kommer med all säkerhet från ett kärl som har använts som benbehållare, ett kärl tillverkat av trä eller näver.

Hartsen från A6 uppvisar inga spår av stygn. Tätningavtrycken syns väl, d v s de kärllkanter mot vilka hartsen tryckts. Hartstätningen var fragmentiserad och låg bland de brända benen. Mängden hartstätning visar sig vid jämförelse med andra gravfältsmaterial

vara likartad. På Bastubacken, ett äldre romerskt järnåldersgravfält i Västmanland, påträffades 68 fynd av harts i 36 olika gravar, i form av hartstättningsringar, hartstätning och fragment. Vissa gravar har troligen innehållit fler än ett kärl (Svanberg 1996, s 153). Mängden harts i de enskilda gravarna varierar från fragment på 0,4 g till hela hartstättningsringar som vägde upp till 64,5 g.

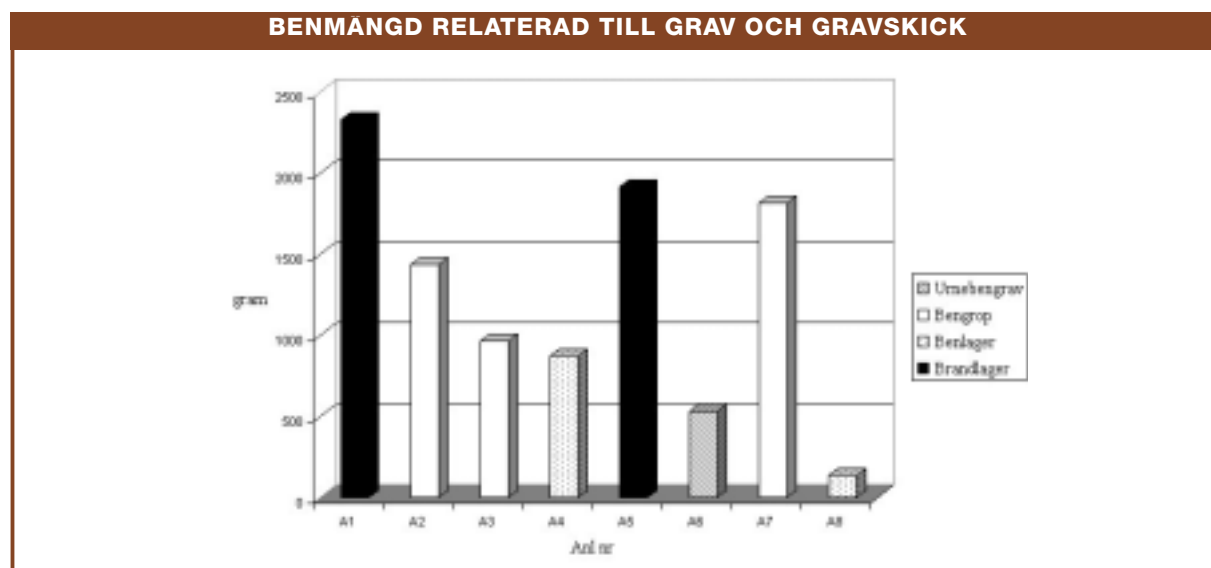
Ett flertal gravar innehöll frön av mjölon. Det är ett bär med bitter smak som innehåller socker. Det användes förr både i hushållet och i medicin och är ett bra tändmaterial. Båret växer på torra sandiga/grusiga platser och mognar på sensommaren/tidig höst. Frön av mjölon i gravar kan ha flera orsaker. De kan ha växt på kremeringsplasten eller på gravlokalen, riset kan ha använts som tändved/bränsle eller de kan ha lagts ned som gravgåva (Engelmark/Olofsson 1999).

Benmaterial

Vid undersökningen av de åtta gravarna togs närmare 10 kilo brända ben tillvara. I snitt innehöll gravarna 1,25 kilo brända ben. I jämförelse med andra samtida gravfält är detta en ovanligt stor mängd, då äldre järnåldersgravar vanligtvis karakteriseras av ett relativt litet benmaterial (Bennett 1987, s 21f m fl).

Mängden brända ben varierade något mellan gravarna. I stapeldiagrammet nedan framgår mängden ben i varje enskild grav i relation till gravskicket i respektive grav.

Benmängden var något större i gravar med brandlager. Korrelation mellan stora mängder brända ben och sotiga gravskick är väl känd (Bennett 1987, s 133). En annan iakttagelse är att benmängden varierade kraftigt mellan gravarna, men att mängden ben gene-

Figur 4. Mängden ben i varje enskild grav samt benmängden relaterad till gravskicket.

rellt sett var hög. Mängden ben i A8 är något missvisande då graven var skadad och delar av gravens innehåll kan vara försvunnet.

Av den totala benmängden har 62,8 procent kunnat bestämmas till både art och benslag, medan 7,8 procent endast bestämts till benslag. Den osteologiska analysen visar att minst 31 individer finns begravda på gravfältet. Vid en osteologisk bedömning av antalet individer används begreppet MIND (Minimum Number of Individuals), vilket visar det minsta antalet individer som kan bedömas från varje grav. Det finns med andra ord en möjlighet att det kan finnas fler individer i materialet. I tabellen framgår även att tre av gravarna innehöll ben av svin. Ytterligare fyra gravar innehöll djurben, men av obestämd art. Mängden djurben som kunde urskiljas i materialet var relativt litet, totalt 55,1 g. Djurets art har inte kunnat bestämmas i samtliga fall. Trots att materialet är litet kan man urskilja ett mönster där brandlagren innehåller mer djurben än de kol- och sotfria gravskicken.

Gravar med flera individer

Samtliga gravar innehöll ett flertal individer. I en av gravarna, A8, har två individer gravlagts. De övriga sju gravarna innehöll mellan tre och sex individer. Gravar med fler än en individ förekommer ofta i gravmaterial från äldre järnålder men vanligen utgör sådana begravningar bara ett mindre antal på gravfälten, medan det dominerande är en gravlagd per grav (Bennett 1987, Iregren 1983, Kaliff 1993, Lundström 1965, Stålbom 1994, Åije 1993, Ölands järnåldersgravfält I, II och III 1987, 1991, 1996).

Här måste man naturligtvis fråga sig om benen från samtliga identifierade individer verkligen kan ses som

en av flera medvetet gravlagda personer, eller om de kommit med från t ex gravbålet av en slump. Den osteologiska analysen visar att det i samtliga fall finns relativt stora mängder ben representerade från varje identifierad individ, vilket kan tala för att de gravlagda är avsiktligt nedlagda i graven och att varje stensättning fungerat som gravplats för flera individer.

Om man antar att varje identifierad individ representerar en gravlagd person blir nästa fråga huruvida de gravlagda är nedlagda i graven vid ett och samma tillfälle eller om man återkommit till graven vid upprepade tillfällen för att begrava ytterligare människor. Under utgrävningen fanns ingenting i det arkeologiska materialet som indikerade att begravningar skulle ha skett vid flera olika tillfällen i en och samma grav. Vid undersökningen kunde inga åtskilda koncentrationer observeras och det verkar således inte ha funnits några separerade gravgömmor som skulle tyda på att delar av benmaterialet skulle komma från flera sekundära bengömmor i gravarna. I en av gravarna var det tydligt att de gravlagda var nedlagda i graven vid ett och samma tillfälle. I vad som troligtvis varit ett hartstätat kärl återfanns sex individer. Detta talar för att de begravda i de övriga gravarna också är begravda vid ett och samma tillfälle. Möjligheten finns dock att man har återkommit till graven, lyft på delar av stenpackningen, begravt ytterligare personer för att sedan återsluta stenpackningen. Ett sådant förfarande hade inte nödvändigtvis återspeglats i det arkeologiska materialet.

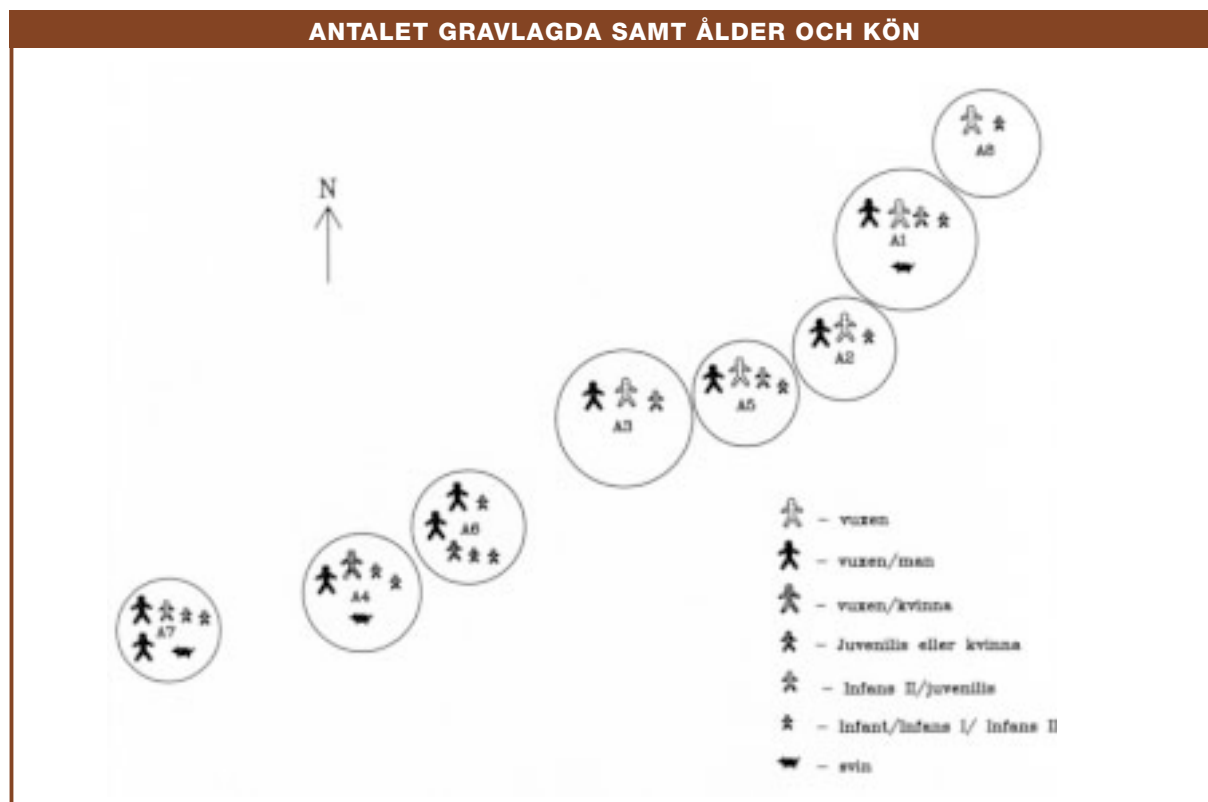
Åldersfördelning

I den osteologiska analysen har samtliga 31 individer kunnat placeras in i något åldersintervall. Längden på dessa intervall varierar kraftigt från fall till

BENMATERIALETS FÖRDELNING OCH STORLEK I VIKT

Anl nr	Människa	Svin	Animalia	Till benslag bestämda	Obestämda	Totalt
A1	1429,7 g	8,3 g	14,9 g	216,8 g	656,2 g	2325,9 g
A2	975 g	-	0,8 g	-	460,2 g	1436 g
A3	674,5 g	-	5,5 g	1,6 g	281,6	963,2 g
A4	508,2 g	7,1 g	-	126,3 g	231,8 g	873,4 g
A5	917,2 g	-	14,3 g	379,9 g	601,9 g	1913,3 g
A6	289,9 g	-	1,6 g	15,3 g	225,9 g	532,7 g
A7	1278,4 g / 4,9 g	2,6 g	-	39,8 g	489,8 g	1815,5 g
A8	107,6 g -	-		4,1 g	24,8 g	136,5 g

Tabell 2. Benmaterialets fördelning och storlek i vikt.

Figur 5 . Antalet gravlagda samt ålder och kön. Dessutom djur.

fall. Vissa individer kan knytas till ett åldersintervall på ett par år, medan andra individer endast kan bedömas vara vuxna, det vill säga över arton år. Hur de åldersbestämda individerna på gravfältet fördelas framgår i nedanstående diagram.

Elva individer var med säkerhet barn, d v s de har dött inom åldersintervallet 0-14 år. Av dessa har två bedömts vara 0-1 år och två 0-7 år. De resterande sju barnen har varit 0-14. Inom två andra åldersintervall, 5-24 år och 10-24 år, kan det dölja sig flera barn.

Figur 6. Diagrammet visar inom vilket åldersintervall de gravlagda individerna avlidit.

Sammantaget har 16 personer dött innan de uppnått 24 års ålder. De kvarvarande individerna har bedömts vara vuxna, d v s över 18 år. Här varierar dock längden på åldersintervallerna. Fem av de gravlagda har dött inom intervallet 18-44 år, två i en ålder av 18-64 år. En individ var över 35 år när han avled och två personer har bedömts tillhöra gruppen senilis, d v s 50-75 år. Fem individer har inte närmare kunnat bedömas än som adult (d v s över 18 år).

Förutom det stora antalet individer i gravarna är det påfallande hur stor del av de gravlagda som är barn. Barnen framträder på ett tydligt sätt i materialet och utgör hela 42 procent av antalet begravda (infant, infans I/II). Samtliga barn på gravfältet var begravda tillsammans med vuxna individer.

Könsfördelning

En säker könsbedömning av de gravlagda har endast kunnat göras i sex fall. I gravarna A1, A2, A4, A5, A6 och A7 var sex vuxna män begravda. Ytterligare tre vuxna individer har bedömts som troliga män. Ingen av de gravlagda har säkert kunnat bedömas som kvinna. Den osteologiska analysen har dock visat att det kan röra sig om begravda kvinnor i två av gravarna, A4 och möjligen i A6. Den möjliga kvinnan i A6 har åldersbedömts till juvenilis. Det är svårt att osteologiskt skilja på unga individer och kvinnor. Om dessa två var kvinnor innebär det att i två av gra-

¹⁴ C - RESULTATEN					
Lab nr	KLM nr	Anl nr	¹⁴ C ålder BP	Kal. 1 sigma	Kal. 2 sigma
Ua-14449	Kp1/602	A1	2 115 ± 70	340BC (0.05) 320 BC 200BC (0.95) 30 BC	370 BC (1.00) 60 AD
Ua-14450	Kp3/603	A5	1 020 ± 65	900AD (0.01) 910 AD 960 AD (0.68) 1060 AD 1080 AD (0.30) 1160 AD	880 AD (1.00) 1180 AD
Ua-14451	Kp4/604	A6	2 070 ± 70	170 BC (1.00) 10 AD	360 BC (0.05) 290 BC 210 BC (0.95) 120 AD
Ua-14452	Kp8/605	A3	2 205 ± 65	370 BC (1.00) 180 BC	400 BC (1.00) 60 BC
Ua-14453	Kp9/606	A6	2 125 ± 65	340 BC (0.06) 320 BC 200 BC (0.94) 40 BC	370 BC (1.00) 10 AD

Tabell 3 . ¹⁴C-resultaten.

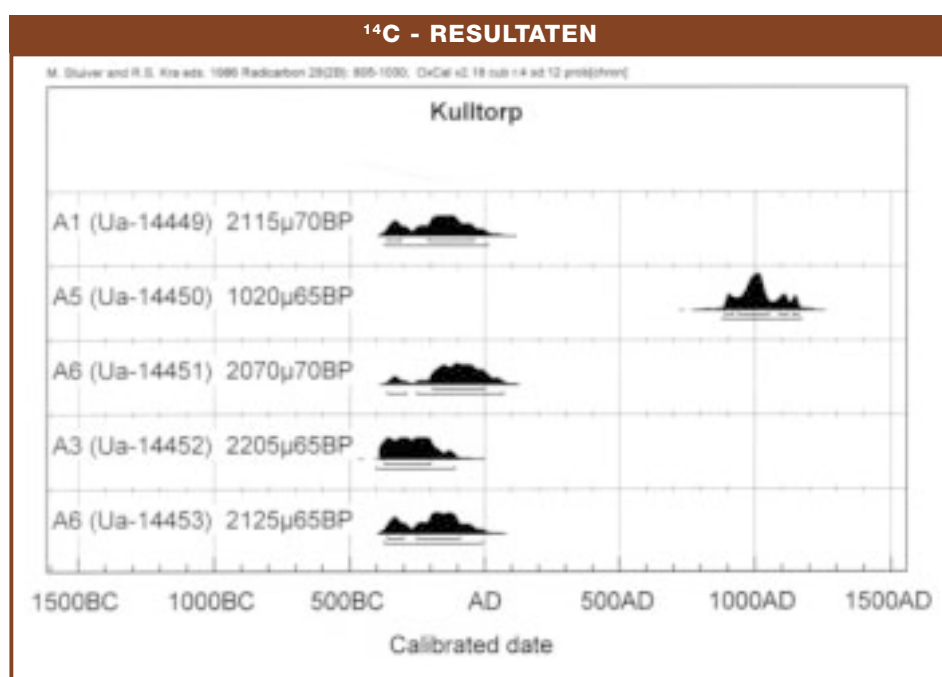
varna var en man och en kvinna gravlagda tillsammans med ett flertal barn.

Gravfältets datering

Dateringarna bygger på ¹⁴C-analyser och fyndmaterialet. En av gravarna (A6) har utifrån tre fibulor kunnat dateras till förromersk järnålder, period III. De två T-formade fibulorna härrör troligtvis från slutet av period II eller början av period III. Den tredje fibulan, troligtvis en trekantsfibula, bör tillhöra pe-

riod III. Ingen av de andra gravarna innehöll några daterbara föremål. De ¹⁴C -resultat som finns från gravarna stämmer väl med dateringen av fibulorna. ¹⁴C -resultat föreligger från fyra av gravarna. Den datering som hamnar i vikingatid/medeltid får betraktas som mindre trolig. De övriga dateringarna hamnar alla i förromersk järnålder.

Från en av gravarna finns en kryssdatering där både träkol och harts analyserats. Resultatet visar en något äldre datering för hartsen, ca 50 år.

Figur 7 . ¹⁴C-resultaten. Proven är gjorda på träkol förutom Ua-14453 som utförts på harts. Ua-14449 och 14451 är utförda på björk, 14450 och 1442 är utförda på tall.

Kulturhistorisk tolkning

Gravfältet vid Kulltorp har daterats till senare hälften av förromersk järnålder. Mycket tyder på att gravfältet endast utnyttjats under en kortare period och att andvändningstiden inte sträcker sig in i romersk järnålder. Troligtvis härrör de äldsta gravarna från period II. För detta talar bland annat ¹⁴C-dateringarna, men även den fyndlöshet som karakteriserar flera av gravarna kan ses som en indikation på att gravfältet anläggs under period II. Att gravfältet sedan fortsätter att utnyttjas in i period III framgår av fyndmaterialet.

Den förromerska järnåldern har tidigare varit mycket sparsamt representerad i Möre. Från den äldsta delen av perioden (period I och II), har endast enstaka föremål påträffats i regionen.

Denna fyndfattigdom är generell för hela Sverige, framförallt under period II. Den följande perioden (III) skiljer sig markant från de två tidigare. I det arkeologiska materialet från denna tid återfinns talrika gravfält och rikligt med järnföremål i gravarna.

Den stora mängd skärvig sten som påträffades i samtliga gravar var slående. Skärvsten är ett vanligt inslag i äldre järnåldersgravar. Huruvida detta ska ges en praktisk/funktionell eller en rituell förklaring är omdiskuterat (se t ex Kaliff 1992, s 94). Enligt den funktionella förklaringsmodellen har man helt enkelt använt material från äldre boplatsslämningar vid anläggandet av gravarna. Den mer rituella förklaringen bygger på tanken att även boplatsmaterialet kan ges en symbolisk innebörd (Kaliff 1992, s 95). Vid undersökningen av området påträffades inga boplatsslämningar inom undersökningsområdet. Inte heller återfanns några typiska boplatssfynd, t ex knackstenar, löpare, keramik eller bränd lera. Detta är annars mycket vanligt förekommande i gravmaterial från äldre järnålder. Kanske kan avsaknaden av boplatsmaterial i gravarna tala för att inte heller skärvstenen är boplatserelaterad utan snarare ska ses som ett inslag i gravritualen?

Även det inre gravskicket brukar kännetecknas av stor variation. Denna variation i gravskicket ser man även på Kulltorpsgravfältet, där alla de vanliga typerna finns representerade.

Den gravlagda populationen

Inför undersökningen formulerades en rad frågeställningar. Flertalet av dessa berörde den gravlagda populationen på olika sätt. Vanligtvis är endast delar av befolkningen gravlagd på gravfälten. Vissa grupper, ofta barnen, saknas många gånger helt. Så är dock inte fallet på Kulltorp. I det följande ska vi närmare granska vilka som finns och vilka som eventuellt saknas i den gravlagda populationen.

Att rekonstruera en levande befolkning utifrån en gravlagd kan vara vanskligt. Det man kan göra är att undersöka hur etnografiskt och historiskt studerade befolkningar fungerar. Med hjälp av detta tillvägagångssätt kan tendenser urskiljas, vilka kan antas ha gällt även i förhistorisk tid. Genom studier av västsvenska gravfält från förromersk järnålder och genom användandet av en allmängiltig kunskap om hur förhistoriska befolkningar kan tänkas fungera, menar Stig Welinder att det torde vara relativt säkert att barnadödligheten var stor och att riktigt gamla människor var ovanliga i det förhistoriska samhället (Welinder 1995, s 18).

Befolkningen i ett förhistoriskt samhälle skulle förnklat kunna beskrivas på följande sätt: av de nyfödda barnen blev 30 – 60 procent aldrig vuxna, av de vuxna blev de flesta endast 30-40 år gamla och endast ett fåtal individer blev äldre än 60 år (Welinder 1995, s 15).

Andelen begravda barn på Kulltorp var hög, hela 42 procent (Infant, Infans I/II). Av dessa utgjordes endast 6 procent av spädbarn. Antalet begravda spädbarn förefaller orimligt lågt, då barnadödligheten bör ha varit som störst under de första veckorna och må-

naderna. Varför avspeglar sig inte detta i det arkeologiska materialet? På gravfältet finns även en relativt stor andel vuxna upp till 35 år (juvenilis och adultus). Andelen äldre människor är däremot låg (12 procent). Fördelningen av olika åldersgrupper stämmer väl med vad man kan förvänta sig på ett förhistoriskt gravfält: många barn, relativt många vuxna och endast ett fåtal äldre. Den enda grupp som delvis verkar saknas i materialet är som tidigare nämnts spädbarnen.

Djurbenen

En av målsättningarna med undersökningen var att jämföra djurbensmaterialet från gravfältet med motsvarande material från samtida boplatser. Tyvärr framkom inget djurbensmaterial alls på de boplatser som undersöktes i Ljungby socken. Inte heller i gravmaterialet från Kulltorp var det animaliska inslaget speciellt stort, men det förekom djurben i samtliga gravar utom en. Djurbenen har i tre fall säkert kunnat bestämmas till svin. Djurben förekommer kontinuerligt i gravmaterial under järnåldern, mängden djur och sammansättningen av djurarter varierar dock

över tid. Andelen djurben ökar successivt in i yngre järnålder och utgör en större andel av benmaterialet under yngre järnålder, jämfört med äldre perioder. (Bennett 1987, s 21, Sigvallius 1994, s 61) De djurben som främst brukar förekomma under äldre järnålder är falanger från skinnfällar av bl a björn (Iregren 1983, s 24). Svin kan dock inte sägas vara en ovanlig djurart i gravmaterialet från äldre järnålder, utan förekommer genomgående under hela järnåldern (Sigvallius 1994, s 74).

Djurbensmaterialet från gravarna i Kulltorp kan betraktas ur olika perspektiv. Dels kan djurbenen ses som gravgåvor till de avlidna. Förekomsten av djurben skulle då kunna tolkas som en föreställning om att den döda kunde ha nytta av djuret i livet efter döden och att djuret/djuren sågs som en följeslagare. Att djur brändes tillsammans med de döda kan också hänga samman med föreställningen att de avlidna behövde färdkost på sin resa till andra sidan. Förekomsten av djurben i gravmaterialet kan också ses som spår efter någon form av matoffer som utfördes i samband med kremeringen eller begravningen (Kaliff 1997, s 98ff, Gräslund 1989, s 70, Iregren 1983, s 24).

Utvärdering

Hur förhåller sig resultaten till våra förväntningar och de målsättningar som formulerades i undersökningsplanen? Har vi genom undersökningen ökat kunskapen om den äldre järnålderns gravskick i Möre? Vilka frågor har vi fått svar på och vilka kan vi inte besvara utifrån undersökningsresultatet? Vi har genom undersökningen dessutom fått skäl att ställa nya frågor som är viktiga att föra vidare till kommande arkeologiska undersökningar.

Ett grundläggande syfte med undersökningen var att dokumentera och datera gravformer och gravskick. Denna målsättning har uppnåtts tillfredsställande, trots att vi på grund av en något för snäv kostnadsberäkning var tvungna att göra vissa prioriteringar i dokumentationsarbetet. En grundläggande dokumentation i form av ritningar av stensättningarna i plan och profil har dock utförts. Vi prioriterade bort viss fotodokumentation samt beskrivningar av gravarna i fält. Tidsbristen innebar, förutom fysisk och psykisk ansträngning, att viktiga diskussioner kring undersökningen inom grävlaget inte var möjliga.

Vad beträffar dateringen av gravarna är resultatet nöjaktigt. Fyra av de åtta gravarna har genom fynddateringar och ¹⁴C-analys kunnat dateras till förromersk järnålder. En av gravarna kunde dessutom genom fynd av tre fibulor ges en relativt snäv datering till början av period III, det vill säga runt 150 f Kr. Ingenting tyder på att gravfältet har använts under någon längre tidsperiod, utan troligtvis rör det sig om ca 200 år.

Övriga frågeställningar som ställdes upp inför slutundersökningen berörde den gravlagda populationens sammansättning. I och med att gravfältet totalundersöktes har det gett oss en god bild av den gravlagda befolkningens sammansättning.

Den avslutande målsättningen vi ställde upp i undersökningsplanen var att titta på förekomsten av djurben i gravarna och jämföra denna med djurben

man funnit på samtida boplatser. Vilka likheter och skillnader finns det i materialet och vad representerar detta? Tyvärr framkom inte något djurbensmaterial från någon av de inom E22-projektet undersökta boplatserna. Inte heller i gravmaterialet från Kulltorp var det animaliska inslaget speciellt stort, men det förekom djurben i samtliga gravar utom en. Djurbenen har i tre fall kunnat bedömas till svin. Även om ingen jämförelse med en samtida boplatser kunnat göras säger oss djurbenen mycket om begravningsritualer och gravgåvor, kanske speciellt vid jämförelser med andra gravfält, både samtida och från andra tidsperioder.

Tillsammans med undersökningen av det samtida gravfältet vid Kristinelund (Hallgren m fl 1999) har vi lyckats få en god bild av gravar från förromersk järnålder i regionen. Vi har inte kunnat iaktta några för regionen specifika gravformer eller gravskick, de följer i stort de gängse mönstren från förromersk järnålder. Vi hade inför undersökningarna av de två gravfälten inte förväntat oss denna kronologiska enhetlighet i materialet. Att gravfältet vid Kulltorp inte skulle ha någon längre utnyttjandetid anade vi innan undersökningen. Att den undersökta delen av gravfältet vid Kristinelund skulle visa sig ha en liknande snäv datering var mer överraskande. Här hade vi väntat oss en större kronologisk spridning som tillsammans med gravfältet vid Kulltorp skulle spänna över en längre tidsperiod och täcka en större del av äldre järnålder och eventuellt även den senare delen av yngre bronsålder. Att gravarna istället uppvisar stor kronologisk samhörighet till period II och III är å andra sidan minst lika intressant och givande.

I fortsatta arbeten kommer det gravmaterial vi fått fram under grävningarna att jämföras med gravmaterial från andra regioner. Exempelvis uppvisar det fyndmaterial vi har från både Kulltorp och Kristinelund stora likheter med material från framförallt Västergötland. Denna likhet med Västergötland

gäller även traditionen att i hög grad låta barnen begravas på gravfälten tillsammans med de vuxna. De öländska gravformerna uppvisar stora likheter med gravarna i Södra Möre. Däremot ser vi skillnader i det inre gravskicket och i fyndmaterialet. Det skelettgravskick som är vanligt förekommande på Öland verkar t ex inte förekomma i samma omfattning i Möre. Likaså har man i de undersökta gravarna på Öland inte påträffat gravfält som så genomgående innehåller flera individer. Ett i stort sett liknande fyndmaterial föreligger från de båda områdena. Skillnaden ligger i att föremålen på Öland i högre grad är tillverkade i brons medan föremålen från Kristinelund är gjorda i järn.

De frågeställningar som formulerades inför undersökningen har vi kunnat belysa med det material vi

fått fram. Det enda egentliga problemet vid undersökningen var den strama budgeten. I den kostnadsberäkning som gjordes inför slutundersökningen beräknades undersökningen ta 60 arkeologdagar samt 15 grovarbetsdagar. Detta visade sig vara en för snålt tilltagen beräkning. För att hinna avsluta undersökningen ansöktes om och beviljades ytterligare 14 arkeologarbetsdagar. Anledningen till att dagarna inte kom att räcka berodde delvis på den stora mängden brända ben som framkom i gravarna. Stora delar av gravfyllningen måste vattensållas för att så stor del av benmaterialet som möjligt skulle kunna tas tillvara. Valet att noggrant ta reda på så stor del av benmaterialet som möjligt visade sig vara värt de dagar det tog i anspråk då de osteologiska resultaten visade sig bli avgörande för tolkningen av platsen.

Summary

During the summer of 1998 archaeologists from the Museum of Kalmar County excavated a pre-roman Iron Age gravefield in Ljungby parish, Kulltorp property no 3:10. The excavation was brought on by the rebuild of the E22 highway, commissioned by the The Swedish National Road Administration, Region Southeast.

The gravefield was previously unknown and a total number of eight stone settings were found and registered during the archaeological survey prior to the preliminary excavation. At Stage II of the preliminary excavation a number of trenches were opened to the south and west of the gravefield.

The excavated burial ground was situated on a flat rise on the crest of the Nybro Ridge, in a pineforest north of Kulltorp.

Since little fieldwork has been conducted in this region concerning early Iron Age graves, we considered it important to document and study graveforms and inner compositions of the graves and try to date them. The burial ground was to be completely excavated and therefore were questions directly concerning the buried population of great importance. Another essential question was whether the burials corresponded to a complete population or if a selection of individuals had been made at the time.

The excavation included eight round stone settings. The number of graves and their location corresponded well to the observations made during the preliminary excavations, the stone settings were all rounded without clear boundaries. The graveforms were superficially homogenous and what distinguished them from one another was the variation in size. The graves varied between 4,4 and 6,4 metres in diameter. All the stone settings had packings which contained an abundance of fire-cracked stones. The inner

composition of the graves was more varied. Four different types of inner compositions could be distinguished: pits of bones, cremation-layers, layers of bones and a pit with a burial urn.

Three of the graves contained finds, which consisted of three fibula, two small unidentified ironartefacts and fragments of resin. All three fibula were found together with the cremated bones in what probably has been a vessel made out of wood or bark. As these materials are perishable all we find is the resin, which was used to make the vessel more tight. Two of the fibula are T-shaped and the third could be a triangular/three-cornered fibula, unfortunately it is poorly preserved. The T-shaped fibula is typologically dated to pre-roman Iron Age, probably to the end of period II or the beginning of period III, i.e about 150 B.C. The third fibula can be dated to period III. The results from the radiocarbon analyses correspond to the dating of the fibula, three out of four radiocarbon analysed graves are placed in pre-roman Iron Age.

The osteological material from the graves turned out to be better than expected and on basis of the cremated bones we received results that were both surprising and sometimes difficult to interpret. The results show that each construction has functioned as a grave for several individuals. The total number of buried individuals in these eight stone settings amounts to 31 and the number of individuals in each graves varies from two to six. Children and adults have been buried together in all of the graves. A large percentage of the buried individuals were children, who very often are an invisible or poorly represented group in prehistoric burial grounds. Judging from the cremated bones only a minor part of the population seem to have reached adulthood and only a few of those are certain to have passed their fifties.

REFERENSER

- Almgren, Oscar 1914.** *Die Ältere Eisenzeit Gotlands*. Stockholm.
- Ambrosiani, Björn 1973.** Gravbegreppet i grävningsstatistiken. *Tor XV*. Uppsala.
- Bennett, Agneta 1987.** *Graven - religiös och social symbol: strukturer i folkvandringstidens gravskick i Mälardalenområdet*. Theses and Papers in North-European Archaeology 18. Diss. Arkeologiska Institutionen, Stockholms Universitet.
- Engelmark, Roger m fl 1999.** *Miljöarkeologisk undersökning av delsträcka 5, delområde 13, Kulltorp 3:10, Arby socken, Raä 353, Kalmar län*. Miljöarkeologiska laboratoriet. Institutionen för arkeologiska studier. Umeå Universitet.
- Gräslund, Bo 1989.** Gånggrifternas funktion i ljuset av primitiv själstro, i *Arkeologi och religion. Rapport från arkeologidagarna 16-18 januari 1989*, red Larsson Lars och Wyszomirska Bozena. University of Lund, Institute of Archaeology Report Series No. 34.
- Hagberg, Ulf Erik 1979.** Den förhistoriska Kalmarbygden, i *Kalmar Stads Historia I*, red Hammarström, Ingrid. Kalmar.
- Hallgren, Anna-Lena m fl 2000.** *Kristinelund. Gravfält från äldre järnålder*. Rapport E 22-projektet, Kalmar läns museum.
- Hallgren, Anna-Lena m fl 2000.** *Väntorp. En ensamliggande stensättning och agrara lämningar*. Rapport E22-projektet, Kalmar läns museum.
- Hofrén, Erik 1961.** Vikingabygden vid Ljunbyån. *Kalmar läns fornminnesförening, Meddelanden 46*. Kalmar.
- Iregren Elisabeth 1983.** Förhistoriska kremationer i Västmanland, i *Västmanlands fornminnesförenings årsskrift 1983*.
- Kaliff, Anders 1992.** *Brandgravskick och föreställningsvärld. En religionsarkeologisk diskussion. Occasional Papers in Archaeology 4*. Arbete för filosofie licentiatexamen. Institutionen för Arkeologi. Uppsala universitet.
- Kaliff, Anders 1993.** *Skälv – en gård och ett gårdsgravfält från äldre järnålder*. RAÄ Rapport UV 1992:9. Stockholm
- Kaliff, Anders 1997.** *Grav och kultplats. Eskatologiska föreställningar under yngre bronsålder och äldre järnålder i Östergötland*. Aun 24. Diss. Arkeologiska institutionen vid Uppsala universitet.
- Kulturmiljöprogram för Kalmar kommun - Landsbygden.** Näringslivskontoret och Stadsbyggnadskontoret, Kalmar kommun 1994.
- Lundström, Per 1965.** Gravfälten vid Fiskeby i Norrköping II. Fornlämningar och fynd. Stockholm.
- Nilsson, Mikael 1995.** *Väg E 22, delen Hossmo – Söderåkra*. Arkeologisk utredning, Etapp I. Rapport 1995:1, Kalmar läns museum.
- Nilsson, Mikael och Blohmé, Mats 1993.** Tidig järnproduktion i Möre, i *Kalmar län 1993*.
- Rasch, Monika 1991.** Kan gravseden spegla social och politisk utveckling? En närstudie av ett stort arkeologiskt material från en liten ö, i *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid*. Jysk arkeologisk selskabs skrifter XXVII.
- Sahlström, Karl Erik och Gejvall Nils Gustav 1948.** *Gravfältet på Kyrkbacken i Horns socken, Västergötland*. KVHAA Handlingar Del 60:2. Stockholm.

- Schulze, Hella 1996.** *På väg genom Möres forntid. Arkeologisk utredning och förundersökning inför väg E 22, delen Skällby-Mören.* Rapport 1996:5, Kalmar läns museum.
- Sigvallius, Berit 1994.** *Funeral Pyres. Iron Age cremations in North Spånga. Theses and Papers in Osteology 1.* Diss. Osteologiska forskningslaboratoriet. Stockholms universitet.
- Stenald, Stig 1989.** *Järnåldersbebyggelsen i Möre med utgångspunkt från de fasta fornlämningarna.* C-uppsats. Lunds Universitet. VT 1989.
- Stålbom, Ulf 1994.** *Klinga ett gravfält. Slutundersökning av ett gravfält och bebyggelse lämningar från bronsålder och äldre järnålder.* RAÄ Rapport UV Linköping 1994:11. Linköping.
- Svanberg, Fredrik 1996.** Harts, i *Bastubacken, ett gravfält från äldre romersk järnålder*, Raä 73, Tortuna sn, Västmanland. Tryckta rapporter från Arkeologikonsult AB, nr 15. Upplands-Väsby. Red Jonas Wikborg.
- Sveriges National Atlas (SNA).** Berg och jord. Höganäs. 1994.
- Welinder, Stig 1995.** Barnens demografi, i *Arkeologi om barn. Occasional Papers in Archaeology 10.* Arkeologiska Institutionen, Uppsala Universitet.
- Äijä, Karin 1993.** *Åbygravfältet.* RAÄ, Rapport UV 1987:11. Stockholm.
- Ölands järnåldersgravfält** (vol I, II och III), Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer 1987, 1991 och 1996.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 220-1618-97

Kalmar läns museums dnr: 33-749-98

Delområde: 5:13

Landskap: Småland

Kommun: Kalmar

Socken: Ljungby

Fornlämning: Raä 353

Fastighet: Kulltorp 3:10

Ekonomiska kartan: 4G 4d Mortorp

Koordinater: x=6274570, y=1519769

M ö h: 31-32,5

Koordinatsystem: Rikets

Höjdsystem: Rikets

Undersökt yta: 2 750 m²

Tidsperiod: 980608-980708

Ansvarig grävledare:

Anna-Lena Hallgren, Cecilia Ring

Övrig arkeologisk personal:

Stefan Fleig, Maria Persson, Ingeborg Svensson

Uppdragsgivare: Vägverket, Region Sydöst

Sv/vit negativ nr:

E 73755:33 – E73756:35, E 73757:15

Dia nr: Au 75:1-25

Fynd nr: KLM 39181:1-17

I väntan på fyndfördelning förvaras fynden i Kalmar läns museums magasin under KLM-nummer. Fynden finns registrerade dels i databas och dels i manuellt lappkorts-system efter socken.

Prover:

Ej analyserade prover förvaras i KLMs magasin.

¹⁴C-analyserna har utförts av Göran Possnert, Ångströmlaboratoriet, Uppsala. Vedartsanalysen har utförts av Erik Danielsson, Vedlab. Den osteologiska analysen har utförts av Åsa Gamrell.

Ritningar:

Alla fältritningar förvaras på KLM. Ritningarna har digitaliserats i AutoCAD och finns i databas. Undersökta anläggningar är ritade i skala 1:20.

Inmätning:

Schakt, anläggningar, meterrutor, kulturlager, diken och andra störningar är inmätta med Geodimeter. Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem 2,5 gon V.

Fotomaterial:

Diabilder och svart-vita negativ finns arkiverade på KLM under respektive nummer.

BILAGA 1

Anläggningbeskrivningar, planer och profiler

TECKENFÖRKLARING

	Gravfyllning		Kol
	Vegetationsskikt		Benlager/ Brandlager
	Undergrund		Plats för fynd eller prov
	Kollager	Kp	Kolprov
	Brända ben	Mp	Makroprov

A1 Rund stensättning, brandlager

Stensättning, 6,0 x 5,4 m stor, 0,4 m hög, 0,1 m djup.

Beskrivning

Före avtorvningen syntes graven som en tydligt välvd förhöjning på krönet av åsryggen. Enstaka stenar i varierande storlek stack upp genom torven. Torvlagrets tjocklek varierade från 0,04 – 0,12 meter.

Efter avtorvningen framträdde en i det närmaste rund stensättning, uppbyggd av 1-3 lager sten. I gravens centrala del fanns rikligt med små och skärviga stenar. I utkanten av stensättningen var stenmaterialet större. Anläggningen hade inte någon klar avgränsning. Stensättningen var beväxt med ett flertal tallar i varierande storlek.

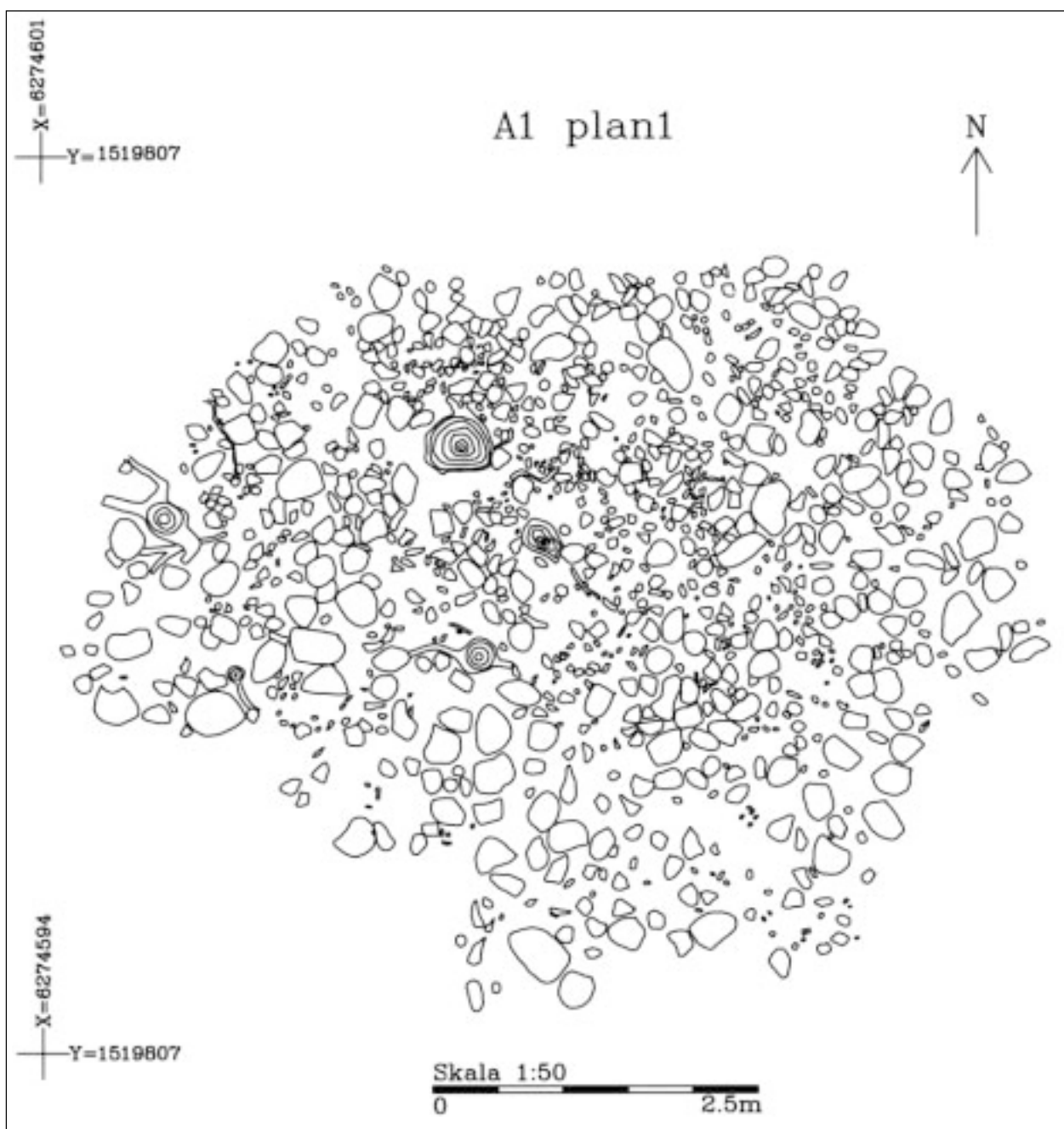
Gravgömmen bestod av ett tydligt avgränsat brandlager. Det sotiga lagret var gråsvart till färgen och mätte 1,9 x 1,4 m. Lagrets tjocklek varierade från 0,06 - 0,13 meter. Lagret var tydligt avgränsat mot gravens övriga fyllning. Merparten av de brända benen återfanns i brandlagret men relativt mycket ben fanns även i det överliggande lagret.

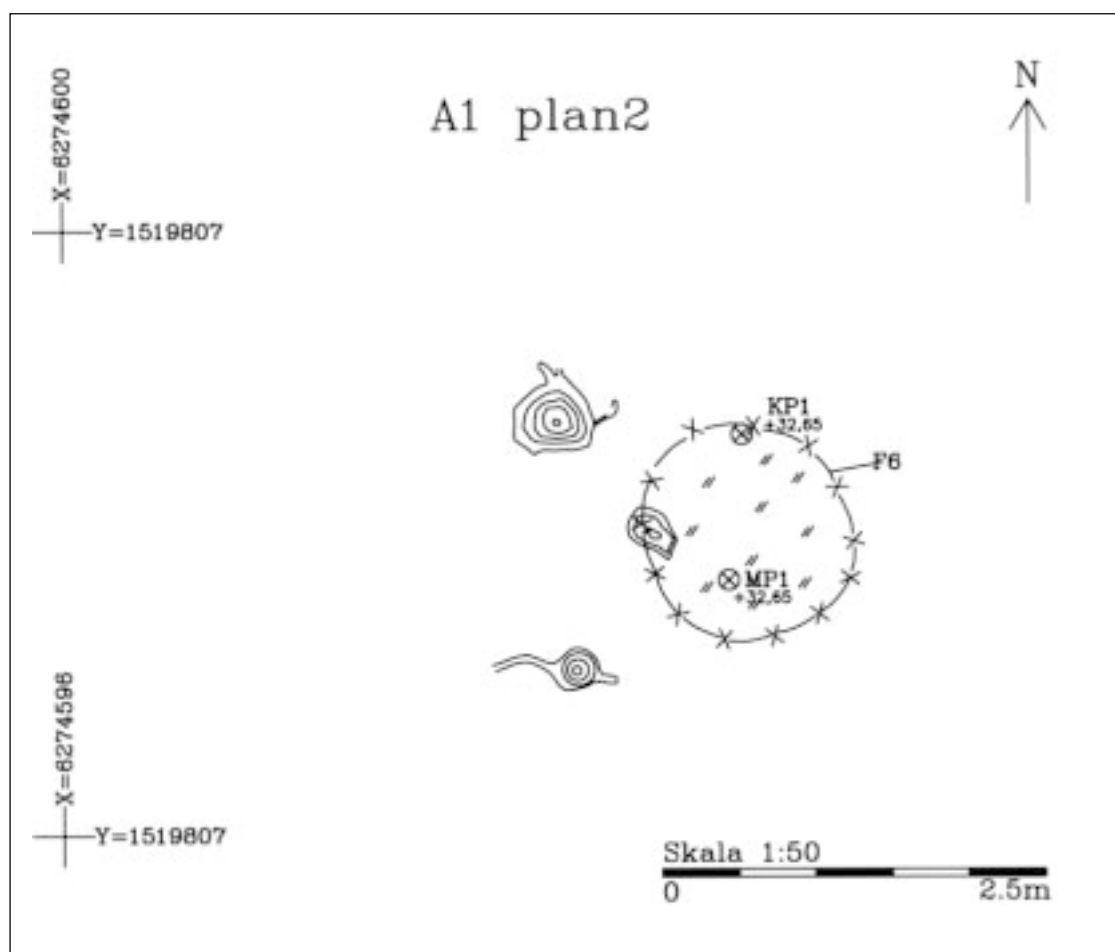
¹⁴C datering

Labnummer Ua-14449 (Kp 1). $2\,115 \pm 70$ ¹⁴C ålder BP (370 BC – 60 AD kal. 2 sigma). Analysen utförd på björk.

Fynd

F6, brända ben (brandlager)

Osteologi

Brända ben, brandlager F6

Vikt (g): 2325,9

Människa (g): 1429,7

Svin (g): 8,3

Obestämd däggdjursart (g): 14,9

Till benslag bestämda (g): 216,8

Obestämt material (g): 656,2

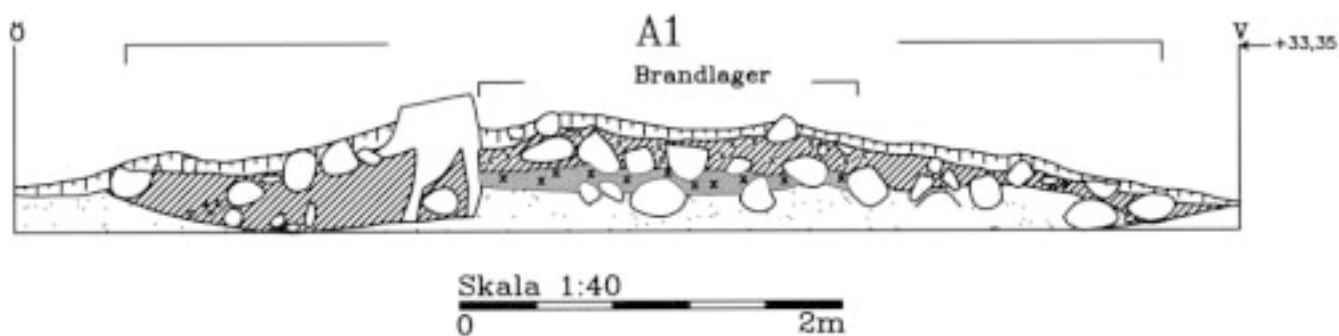
Totalvikt (g): 2325,9

Totalvikt (g), bestämt material: 1669,7

Totalvikt (g), obestämt material: 656,2

Djur (g): 23,2

Människa (g): 1429,7

*Totalt antal begravda: 4**Ålder: Maturus, Adult, Infans II/Juvenilis, Infans I**Kön: En man*

A2 Rund stensättning, bengrop

Stensättning, rund, 5,3 meter i diameter, 0,22 m hög och 0,3 m djup.

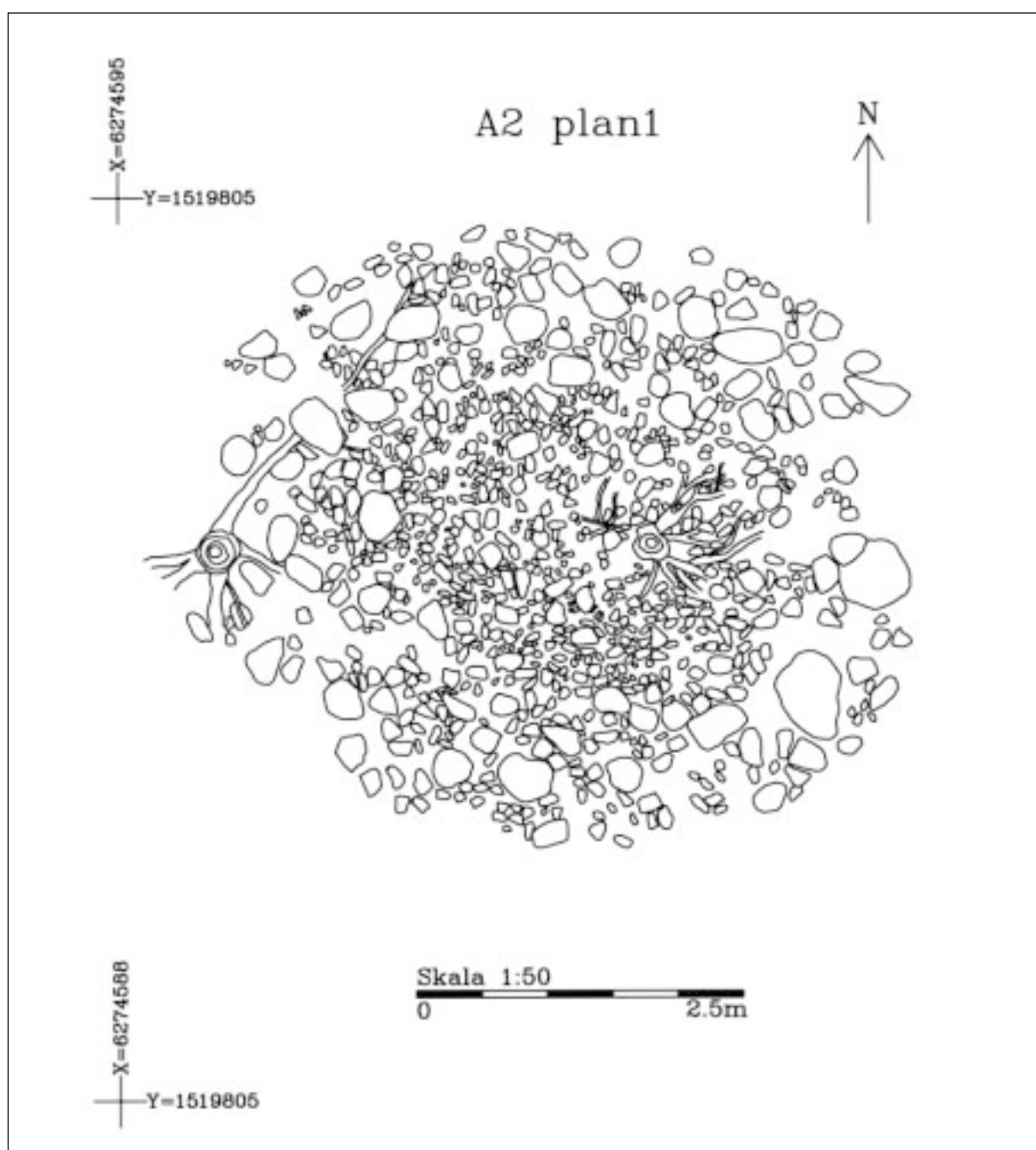
Beskrivning

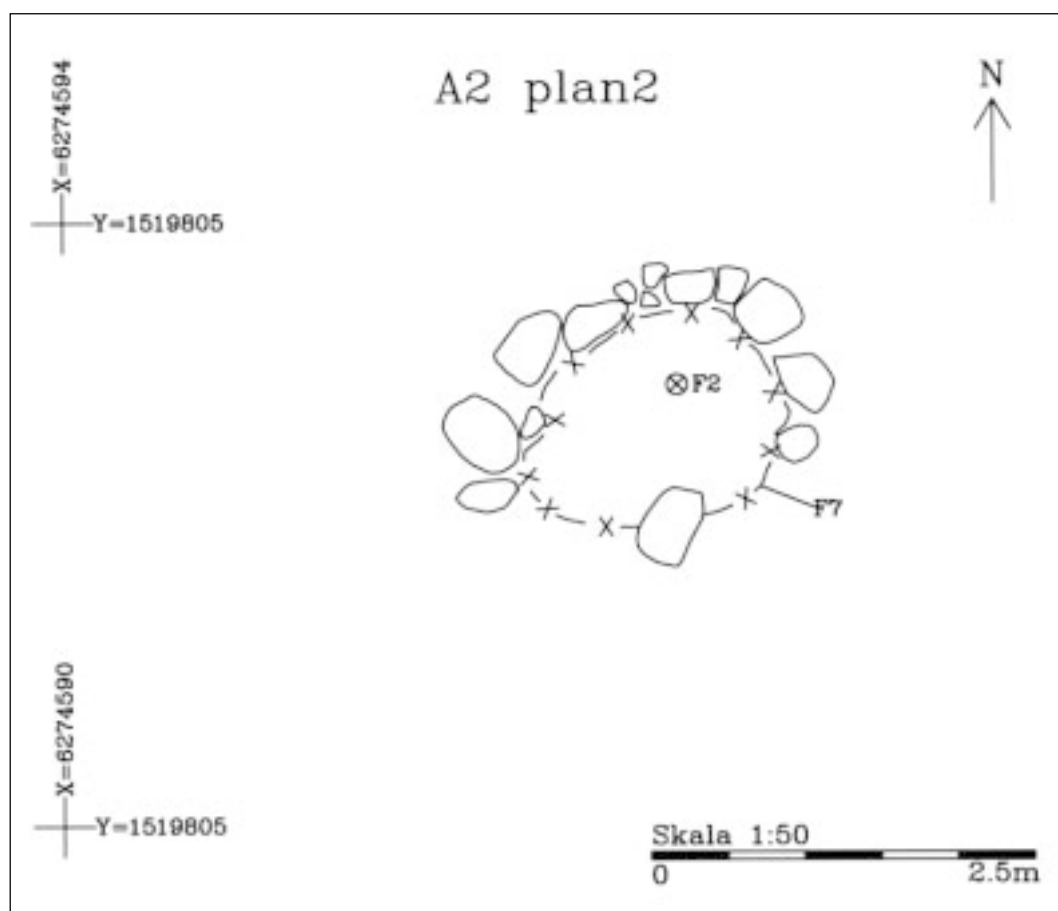
Anläggningen torvades delvis av under förundersökningen 1995, men var trots det ordentligt övertorvad av ca 0,1 m tjock torv.

Efter avtorvning framträdde en oregelbundet rund stensättning. Anläggningen hade en oklar begränsning. Stenpackningen utgjordes av ett blandat stenmaterial men med en tydligt koncentration av mindre, skärviga stenar i den centrala delen (inom ett ca 3

m i diameter stort område). Stensättningen var uppbyggd av två lager sten.

Under den centrala småstenspackningen återfanns gravgömmen vilken utgjordes av en ca 0,3 meter djup nedgrävning. Nedgrävningen var oregelbunden, ca 2,5 meter i diameter. I nedgrävningen fanns rikligt med större stenar. I gropen påträffades rikligt med spridda brända ben samt ett mindre järnfragment. I fyllningen, som bestod av grusig, gul-röd sandblandad silt fanns enstaka mindre kolbitar. Nedgrävningens begränsning mot den omkringliggande undergrunden var svår att urskilja, till stor del var det utbredningen av de brända benen som avgjorde gränsen för

nedgrävningen. Fyllningen var något mer gul-röd i nedgrävningen än i den omkringliggande, ljusare moränen.

Totalt antal begravda: 3

Ålder: Adultus/Maturus, Adult, Infans I/II

Kön: En man

Fynd

F2, järnfragment

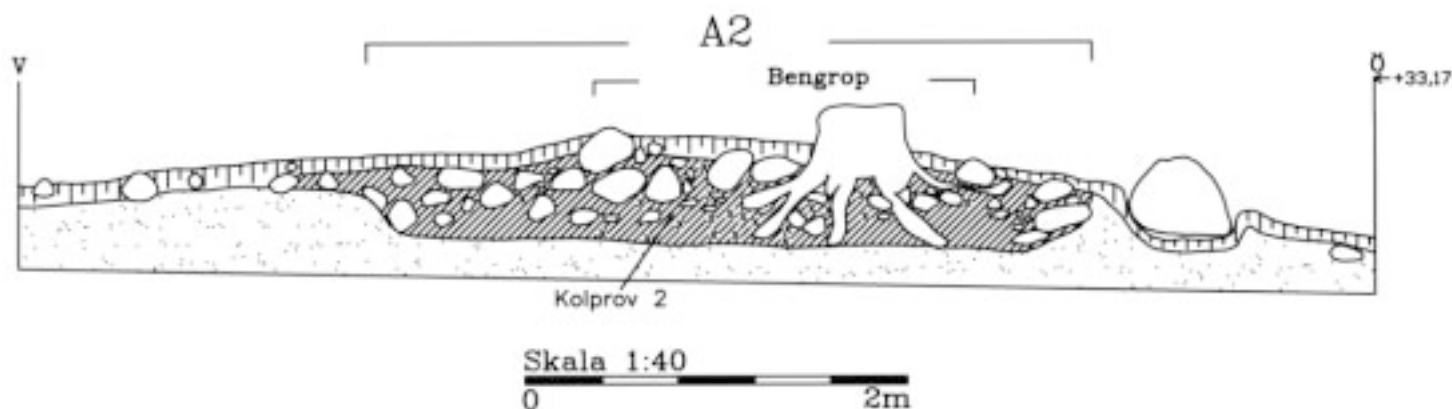
Totalvikt (g): 1438,1

Totalvikt (g), bestämt material: 977,9

Totalvikt (g), obestämt material: 460,2

Djur (g): 0,8

Människa (g) : 976,6

A3 Rund stensättning, bengrop

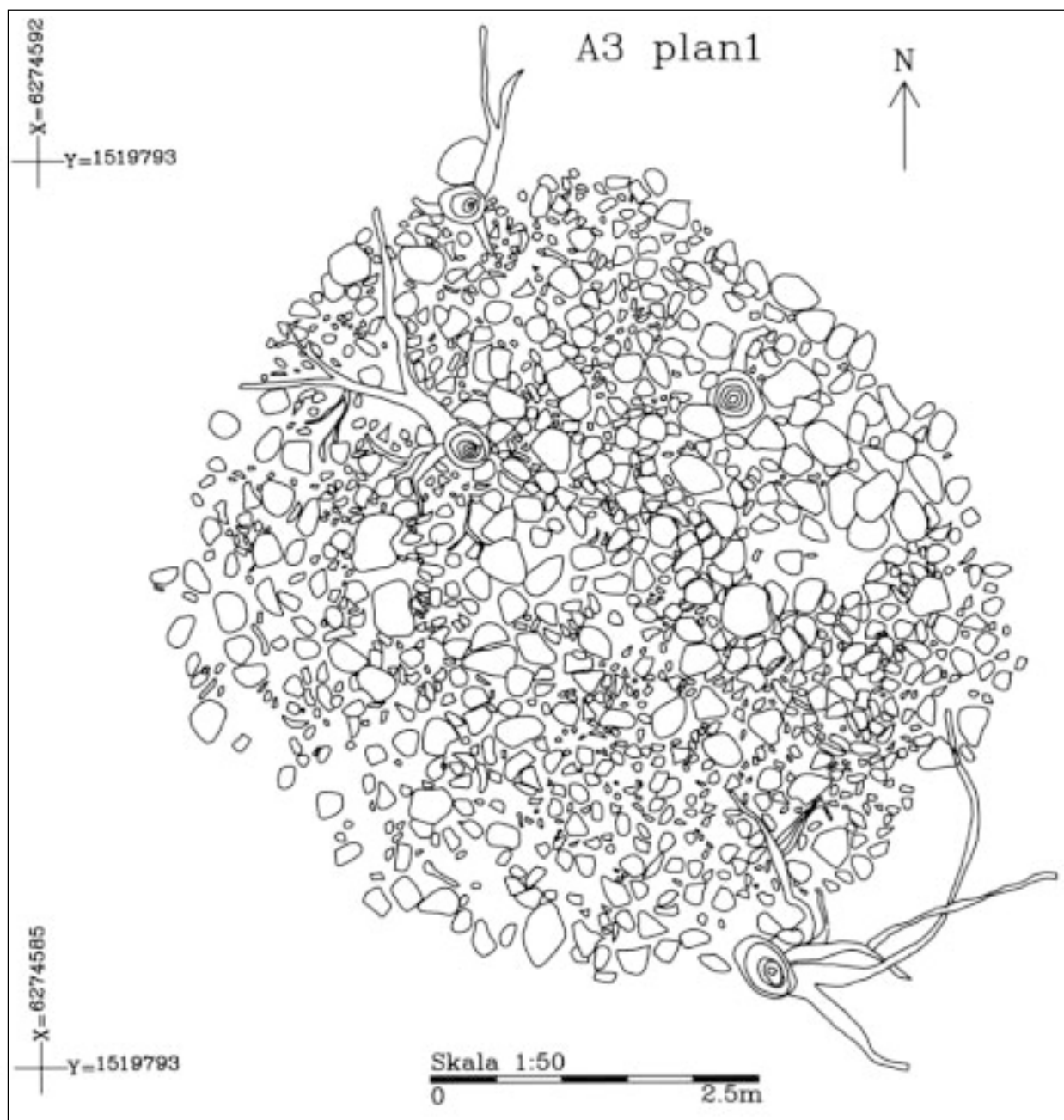
Stensättning, 6,2 x 5,7 meter stor och 0,2 m hög och 0,7 m djup.

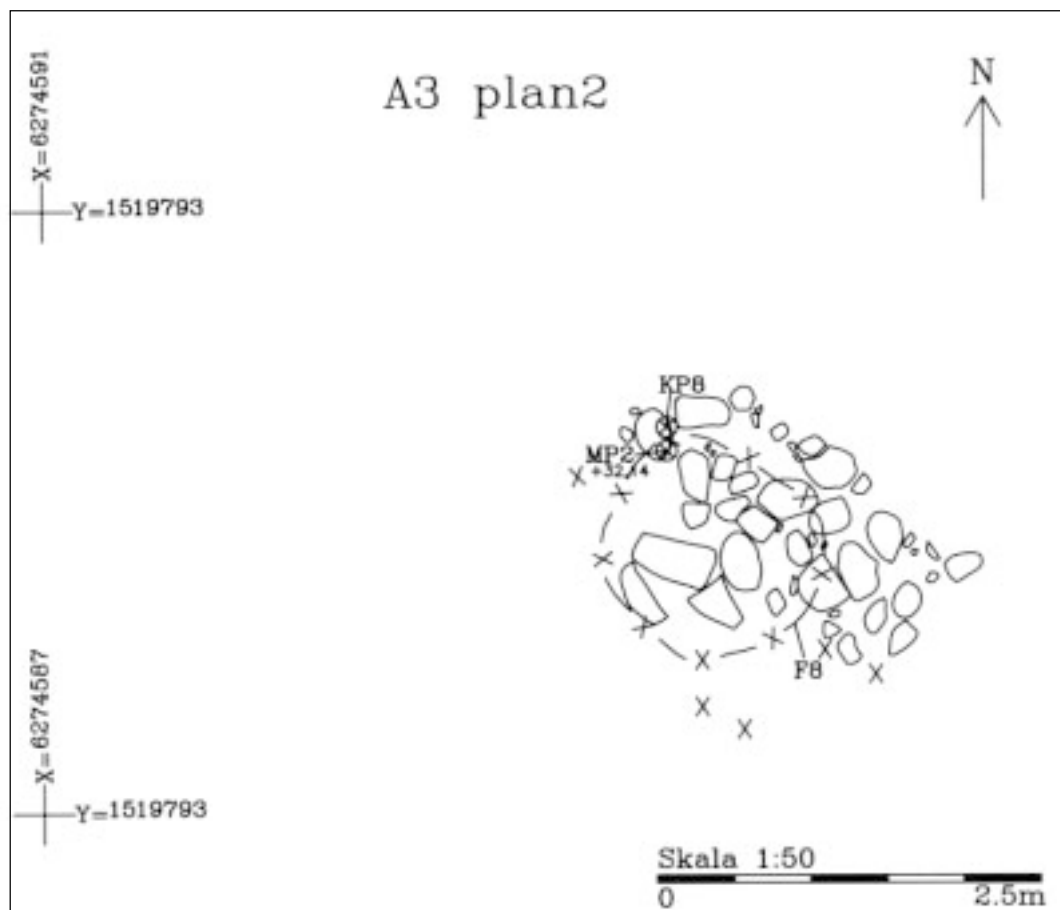
Beskrivning

Före avtorvningen syntes anläggningen som en rund, flack förhöjning centralt belägen på gravfältet. I ytan stack ett fåtal stenar upp genom torven. Somliga av dessa var skörbrända. Anläggningens begränsning var något oklar.

Efter avtorvningen syntes en relativt flack, rund stensättning. Graven var väl avgränsad trots att den saknade kantkedja. Packningen bestod av ett blandat stenmaterial. I de centrala delarna var stenarna mindre, 0,5-0,6 m stora, och skärviga. Packningen i den yttre konstruktionen utgjordes av ett till två lager sten och var ca 0,2 m hög.

Centralt under stensättningen, under ett flertal stora, flata stenar fanns en gravgömma i form av en bengrop. Gropen var omkring 2,4 meter i diameter och 0,7 meter djup. Brända ben återfanns både i bengropen samt i den överliggande delen av stensättningen. Mängden brända ben ökade dock med djupet. Koncentrerat under en av de flata stenarna påträffades en mindre koncentration av skalltak från människa. I nedgrävningen för bengropen fanns rikligt med större stenar. De flata stenar som påträffades överst i nedgrävningen, mellan stensättningen och bengropen kan ha haft en funktion som lock över gravgömmen. Nedgrävningens avgränsning mot den omkringliggande undergrunden var mycket diffus och svår att avgöra. Till stor del var det utbredningen av de brända benen som avgjorde tolkningen av hur djup gropen var.

¹⁴C datering

Labbnummer Ua-14452 (Kp 8). $2\,205 \pm 65$ BP (400 – 60 BC kalibrerat 2 sigma). Analysen utförd på tall.

Fynd

F8, brända ben

Osteologi

Brända ben, F8

Vikt (g): 963,2

Människa (g): 674,5

Obestämd däggdjursart (g): 5,5

Till benslag bestämda (g): 1,6

Obestämt material (g): 281,6

Totalvikt (g): 963,2

Totalvikt (g), bestämt material: 681,6

Totalvikt (g), obestämt material: 281,6

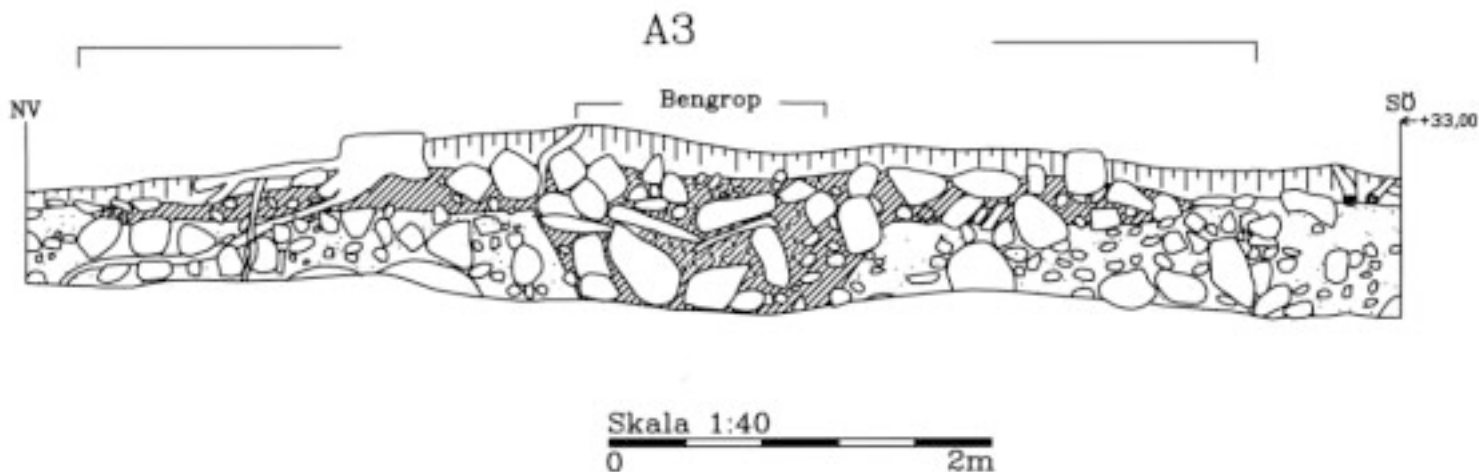
Djur (g): 5,5

Människa (g): 674,5

Totalt antal begravda: 3?

Ålder: 2? Adultus, Infans II/Juvenilis

Kön: En man?

A 4 Rund stensättning, benlager

Stensättning, 5,5 x 5,1 meter stor och 0,45 meter hög.

Beskrivning

Före avtorvning syntes anläggningen endast som en svag förhöjning. Enstaka stenar stack upp genom den ca 0,1 m tjocka torven.

Efter avtorvningen framträdde en närmast rund stensättning med antydning till kantkedja i sydost. Dessa eventuella kantkedjestenar var 0,20-0,40 meter stora. Centralt i graven utgjordes stenmaterialet av mindre skärvsten. Under skärvstenspackningen fanns större, tätt packade stenar. Packningen var uppbyggd av 1-2 lager sten, något mer i den centrala delen.

Centralt i graven, i och delvis under stensättningen, påträffades ett relativt välavgränsat, 1,9 x 2,6 meter stort och 0,2 meter tjockt, benlager. Benlagret som bestod av brun – grå/svart silt skilde sig från gravfyllningen i övrigt. Brända ben påträffades även i fyllningen i stenpackningen. Graven var uppbyggd omkring och delvis på ett större markfast block.

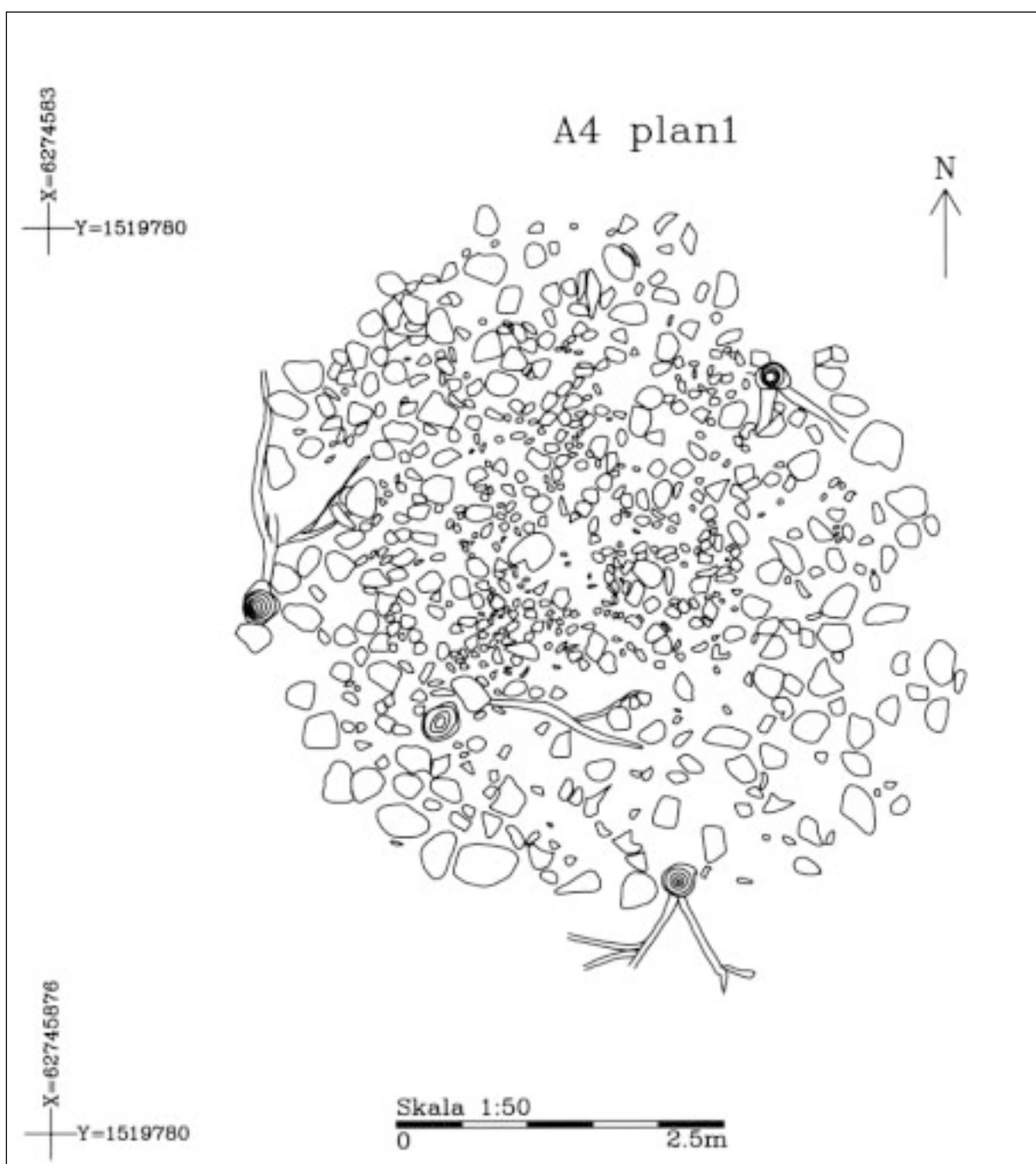
Fynd

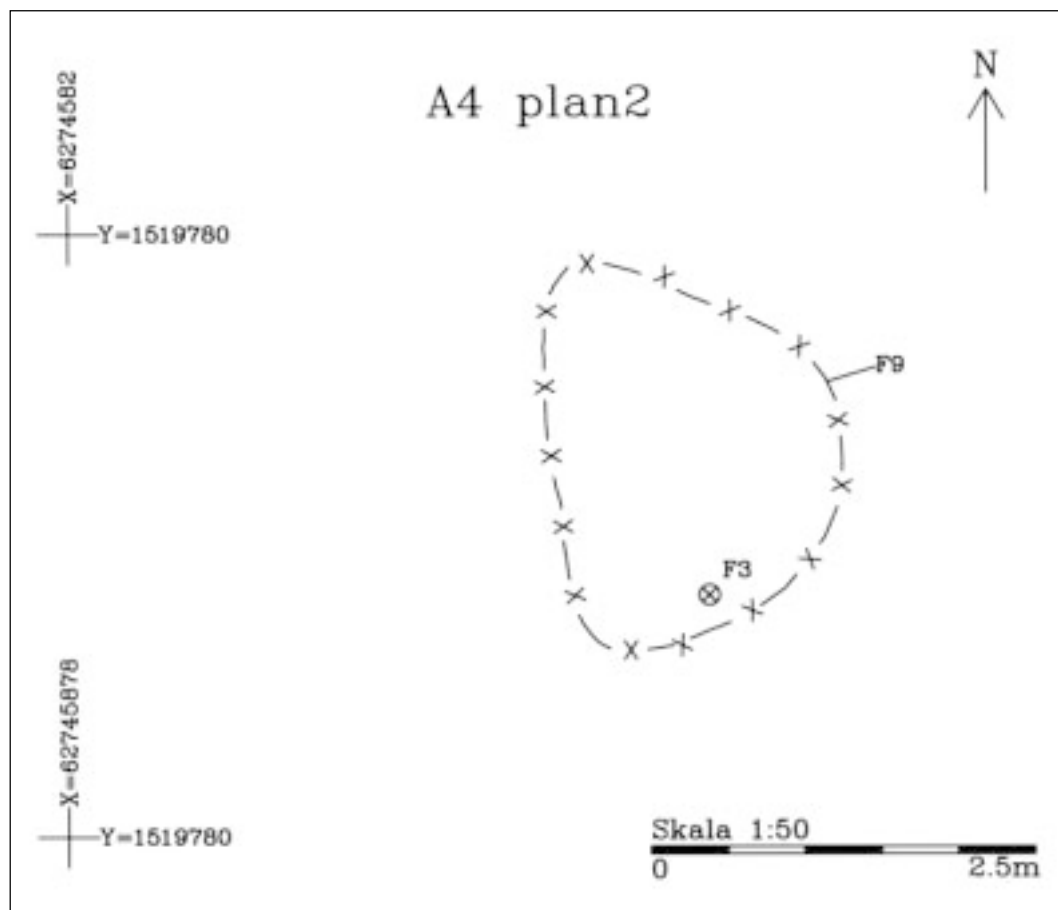
F3, järnbeslag?

F9, brända ben

Osteologi

Brända ben, Benlager F9

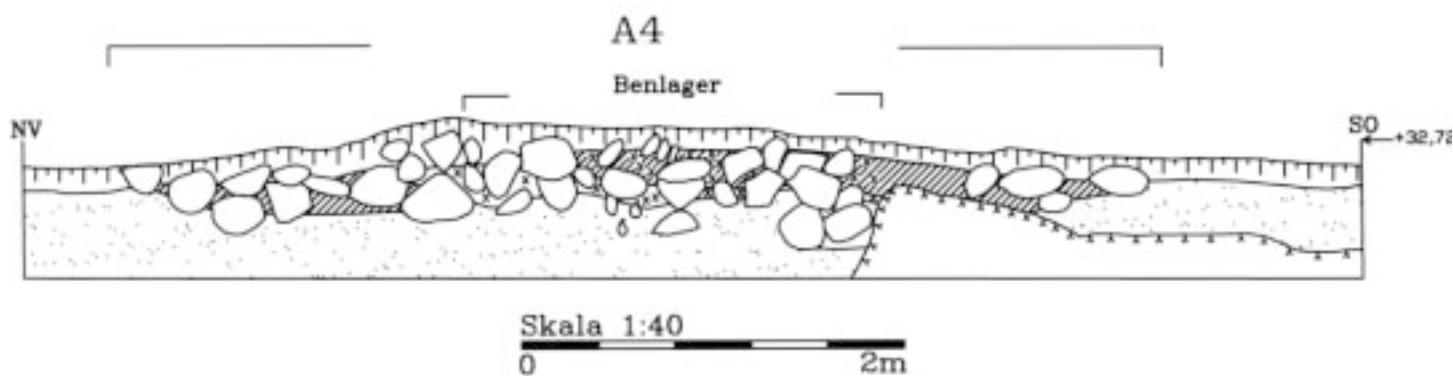

Vikt (g): 873,4
Människa (g): 508,2
Svin (g): 7,1
Till benslag bestämda (g): 126,3
Obestämt material (g): 231,8

Totalvikt (g): 873,4
Totalvikt (g), bestämt material: 641,6

Totalvikt (g), obestämt material: 231,8
Djur (g): 7,1
Människa (g): 508,2

Totalt antal begravda: 4
Ålder: Adultus, Adultus, Infans I/II, Infant/Infans I
Kön: Man och Kvinna?

A5 Rund stensättning, brandlager

Stensättning, 4,8 meter i diameter och 0,42 meter hög.

Beskrivning

Stensättningen var kraftigt övertorvad och bara enstaka stenar syntes över torven. Torvlagret var ungefär 0,1 m tjockt.

Efter avtorvning framträdde en rund, svagt välvd stensättning. Den hade ingen kantkedja och var något oklar i sin begränsning. Stenpackningen bestod av större stenar i de yttre delarna medan den centrala delen av graven utgjordes av en packning av mindre skärvig sten. Stenpackningen bestod av 2-3 lager sten i den centrala delen och bara ett lager i kanterna.

Under stenpackningen fanns ett 2,16 x 1,6 meter stort och 0,1 meter tjockt brandlager. Huvuddelen av

benen påträffades i detta lager. Brandlagret utgjordes av gråsvart, sotig, sandblandad silt. Endast enstaka kolbitar återfanns i lagret. Under brandlagret fanns ett ca 0,02 meter tjockt lager av gul fin sand. Sandlagret fanns bara under brandlagret.

¹⁴C-datering

Labnummer Ua-14450 (Kp 3). 1020±65 BP (880 – 1180 AD kalibrerat 2 sigma). Analysen utförd på tall.

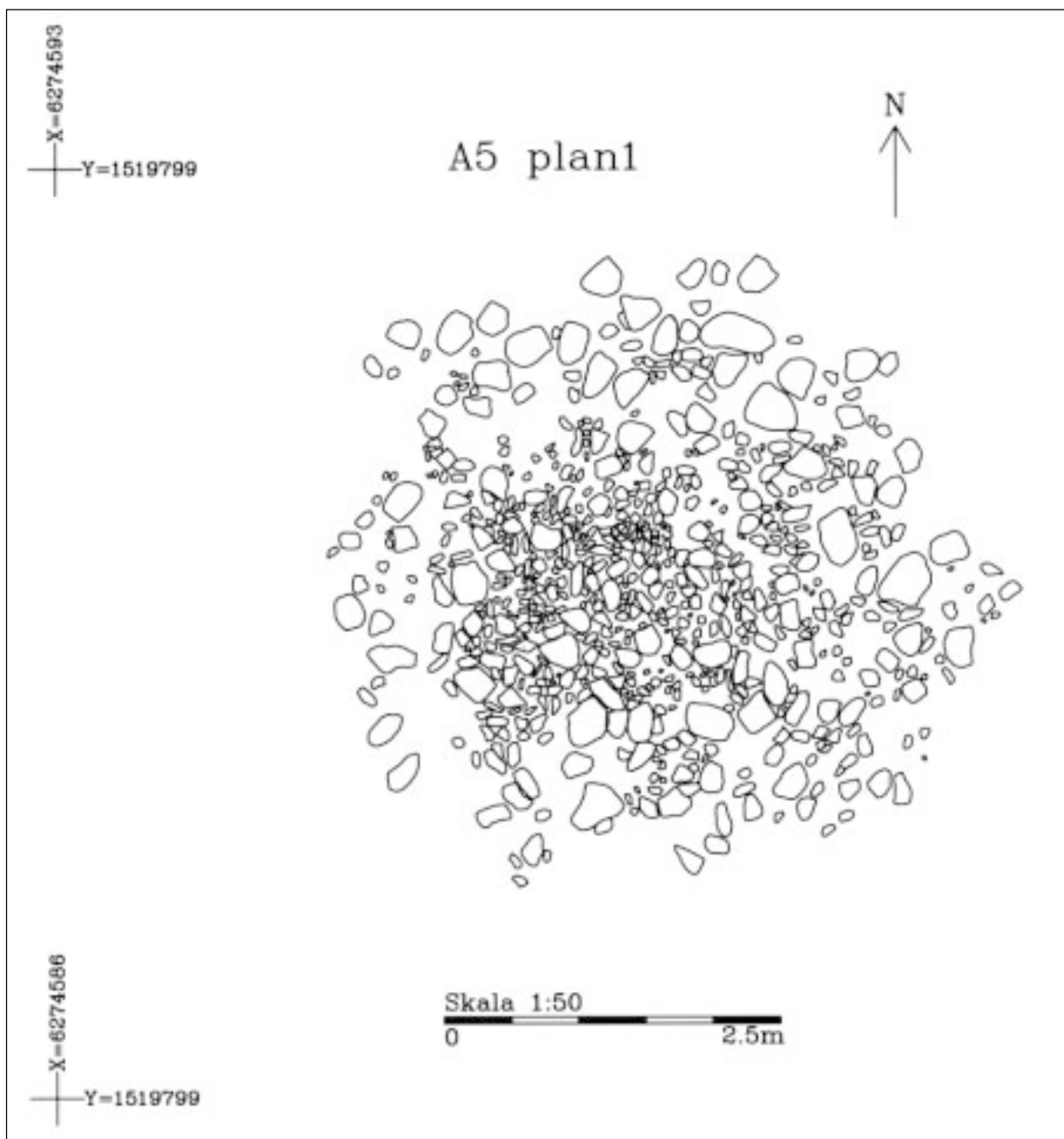
Fynd

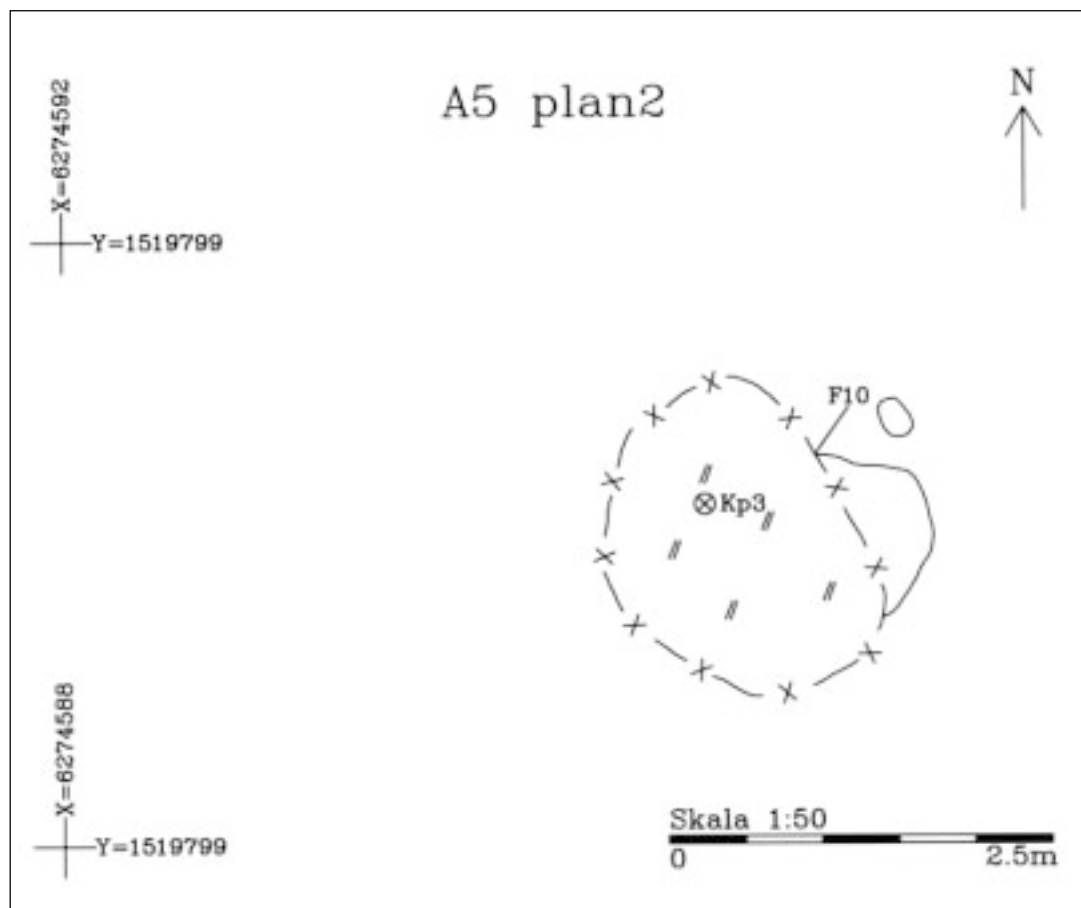
F10, brända ben

Osteologi

Brända ben, Brandlager F10

Vikt (g):1913,3

Människa (g): 917,2

Obestämd däggdjursart (g): 14,3

Till benslag bestämda (g): 379,9

Obestämt material (g): 601,9

Totalvikt (g): 1913,3

Totalvikt (g), bestämt material: 1311,4

Totalvikt (g), obestämt material: 601,9

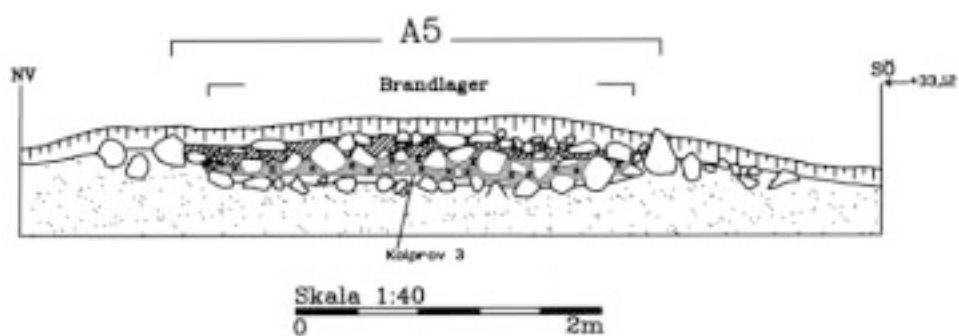
Djur (g): 14,3

Människa (g): 917,2

Totalt antal begravda: 4

Ålder: Adultus/maturus, Adult, Infans II/juvenilis,
Infans I/II

Kön: En man

A6 Rund stensättning, urnegrav

Stensättning, 5,4 x 4,7 meter stor och 0,25 m hög och 0,23 m djup.

Beskrivning

Anläggningen syntes innan avtorvningen som en flack, svagt välvd förhöjning. Enstaka stenar stack upp genom torven.

Efter avtorvningen visade sig anläggningen vara välavgränsad. Stensättningen var uppbyggd av 1-2 lager sten i varierande storlek. Stenmaterialet i den centrala delen av packningen bestod mest av mindre sten varav somliga skärvstenar.

Centralt i graven, under stenpackningen påträffades gravgömmen. Inom ett 0,2-0,25 m stort område återfanns de brända benen hårt sammanpackade. Allt tyder på att de lagts ner i graven i ett hartstätat svepkärl. I direkt anslutning till de brända benen återfanns små fragment av hartstätning. Bland de brända benen påträffades tre fibulor varav två T-formade samt

delar av ytterligare en fibula, eventuellt en trekantsfibula. Utanför benkoncentrationen påträffades bara enstaka ben.

¹⁴C-datering

Labnummer Ua-14451 (Kp 4). $2\,070 \pm 70$ BP. (360 – 290 BC (0.05), 210 BC – 120 AD (0.95) kalibrerat 2 sigma). Analysen utförd på björk.

Labnummer Ua-14453 (Kp 9). $2\,125 \pm 65$ BP (370 BC – 10 AD kalibrerat 2 sigma). Analysen utförd på harts.

Fynd

F1, harts

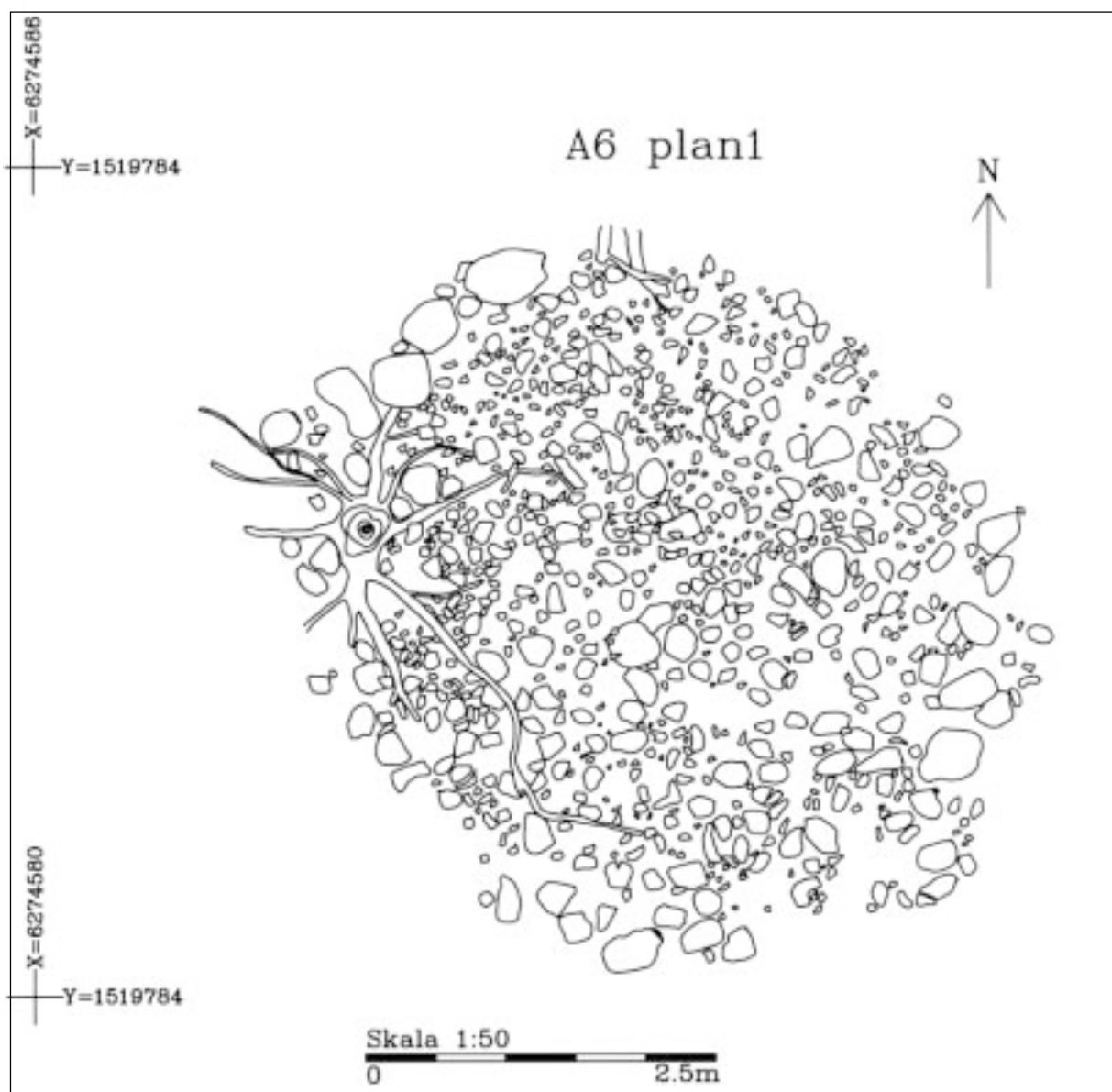
F4, T-formad fibula

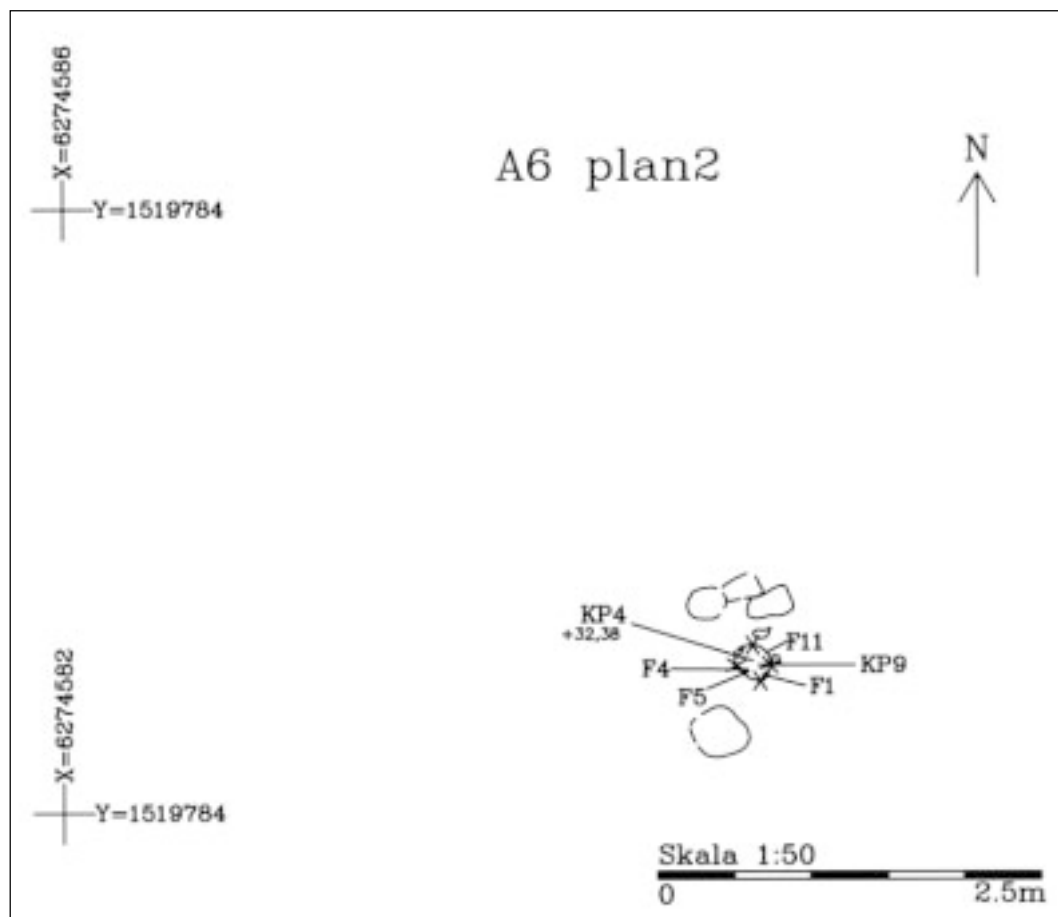
F5, T-formad fibula

F11, brända ben

F14, delar av fibula, troligtvis en trekantsfibula

F15, järnfragment (troligtvis del av F4 eller F5)

Osteologi

Brända ben, Benbehållare F11

Vikt (g): 449,8

Människa (g): 227,4

Obestämd däggdjursart (g): 1,6

Till benslag bestämda (g): 15,3

Obestämt material (g): 205,5

Antal begravda: 4

Ålder: Senilis, Juvenilis (eller kvinna), Infans I/II, Infant

Kön: En man

Brända ben, under benbehållaren F16

Vikt (g): 82,9

Människa (g): 62,5

Obestämt material (g): 20,4

Antal begravda: 2

Ålder: Adultus och Infans I/II

Kön: En man?

Totalvikt (g): 532,7

Totalvikt (g), bestämt material: 306,8

Totalvikt (g), obestämt material: 225,9

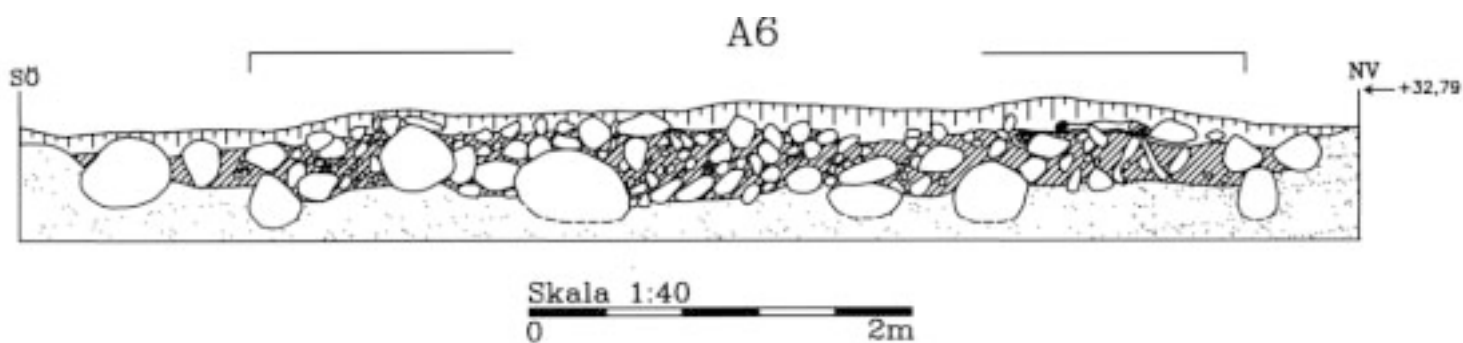
Djur (g): 1,6

Människa (g): 289,9

Totalt antal begravda: 6

Ålder: Senilis, Juvenilis (eller kvinna), Adultus, Infans I/II, Infans I/II och Infant

Kön: Man och man

A7 Rund stensättning, bengrop

Stensättning, 4,6 meter i diameter och 0,19 m hög och 0,2 m djup.

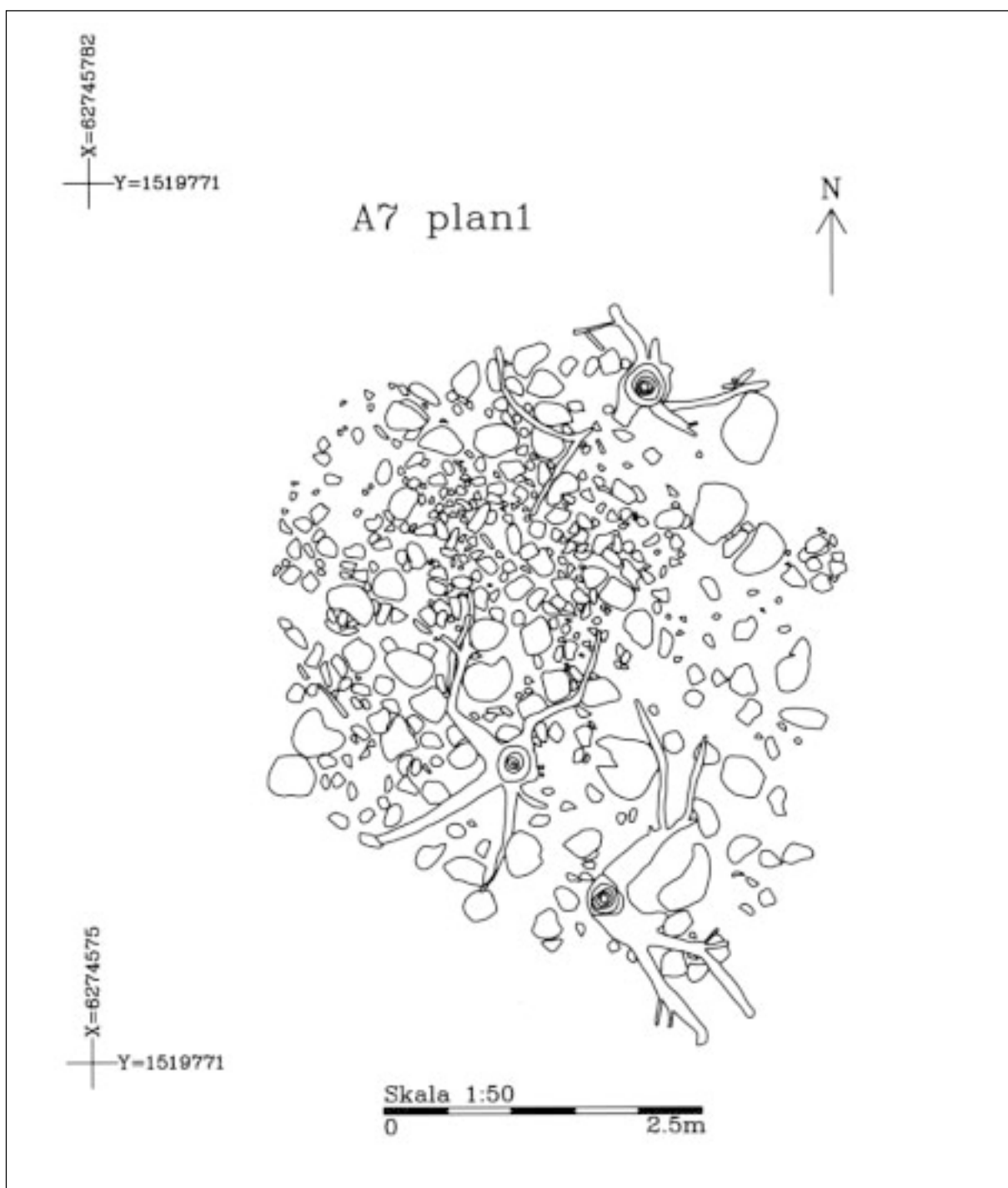
Beskrivning

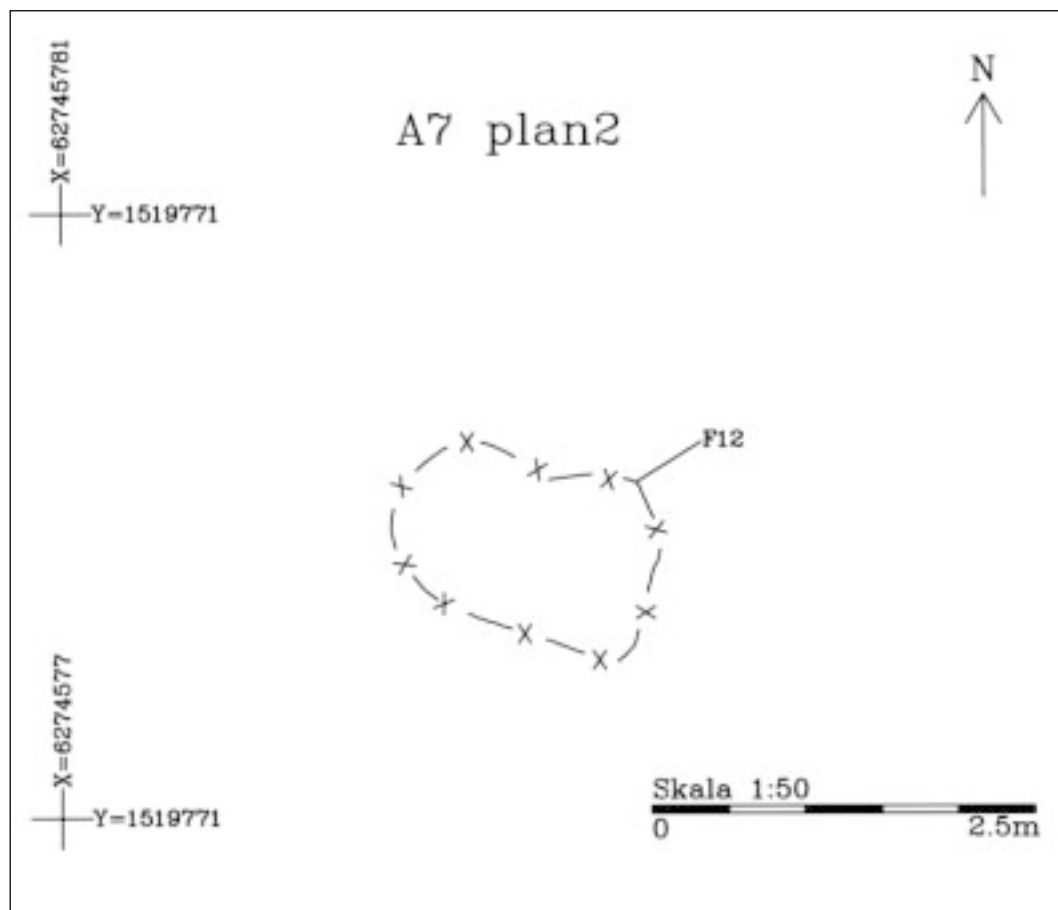
Graven syntes som en svagt välvd förhöjning före avtorvningen. Några enskilda stenar stack upp genom torven.

Efter avtorvningen framträdde den i det närmaste runda stensättningen. Begränsningen var oklar, kanske något tydligare i väst. Packningen bestod av ett blandat stenmaterial, med ett större material i kan-

terna och mindre skärviga stenar centralt i anläggningen. Mellan stenarna var det utfyllt med sand. Brända ben framkom redan ytligt i stenpackningen.

I ett lager av grå-svart grovmo, 1,8 x 1,0 meter stort och ca 0,02-0,05 meter tjockt, påträffades rikligt med brända ben i varierande storlek. Det gick inte att urskilja några inre konstruktionsdetaljer. Mycket stora stenar mot botten. Det mörka lagret syntes endast lite i profilen. Den sydvästra delen av anläggningen var betydligt djupare. Detta syns dock inte i profilen. Även i den djupare delen återfanns det gråsvarta grovmolagret med brända ben.

Fynd

F12 brända ben

Osteologi

Brända ben, bengrop F12

Vikt (g): 1815,5

Människa (g): 1283,3

Svin: 2,6

Till benslag bestämda (g): 39,8

Obestämt material (g): 489,8

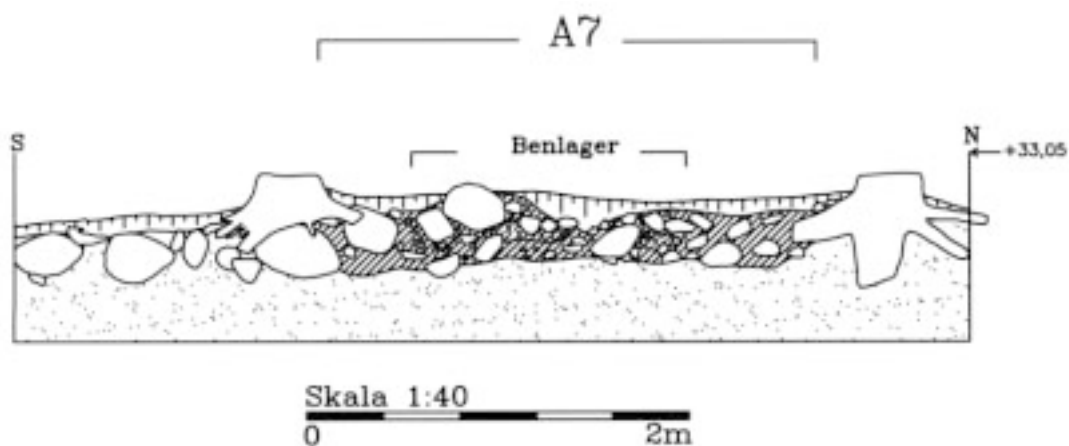
Totalvikt (g): 1815,5

Totalvikt (g), bestämt material: 1325,7

Totalvikt (g), obestämt material: 489,8

Djur (g): 2,6

Människa (g) : 1283,3

*Totalt antal begravda: 5**Ålder: Senilis, Adult, Infans II/juvenilis, Infans I/II, och Infant**Kön: En man och en man?*

A8 Rund stensättning, benlager

Stensättning, 5,5 x 4,4 meter stor och 0,5 m hög.

Beskrivning

Före avtorvningen kunde ingen direkt form på anläggningen urskiljas, bara en svag förhöjning anades. Enstaka stenar stack upp genom torven.

Efter avtorvningen framträdde stensättningen utan någon klar avgränsning. Redan vid avtorvningsarbetet gav anläggningen ett omrört och skadat intryck. Stensättningen var flack och uppbyggd med ett blandat stenmaterial. Centralt i graven fanns lite mer skärvsten. Graven var uppbyggd av endast ett lager sten. Gravgömman var tydligt störd och de brända benen

låg relativt samlade, direkt i den grusiga och steniga mon. Anläggningen kan ha skadats i samband med anläggandet av den mindre skogsväg som löper strax norr om A8.

Fynd

F13 brända ben

Osteologi

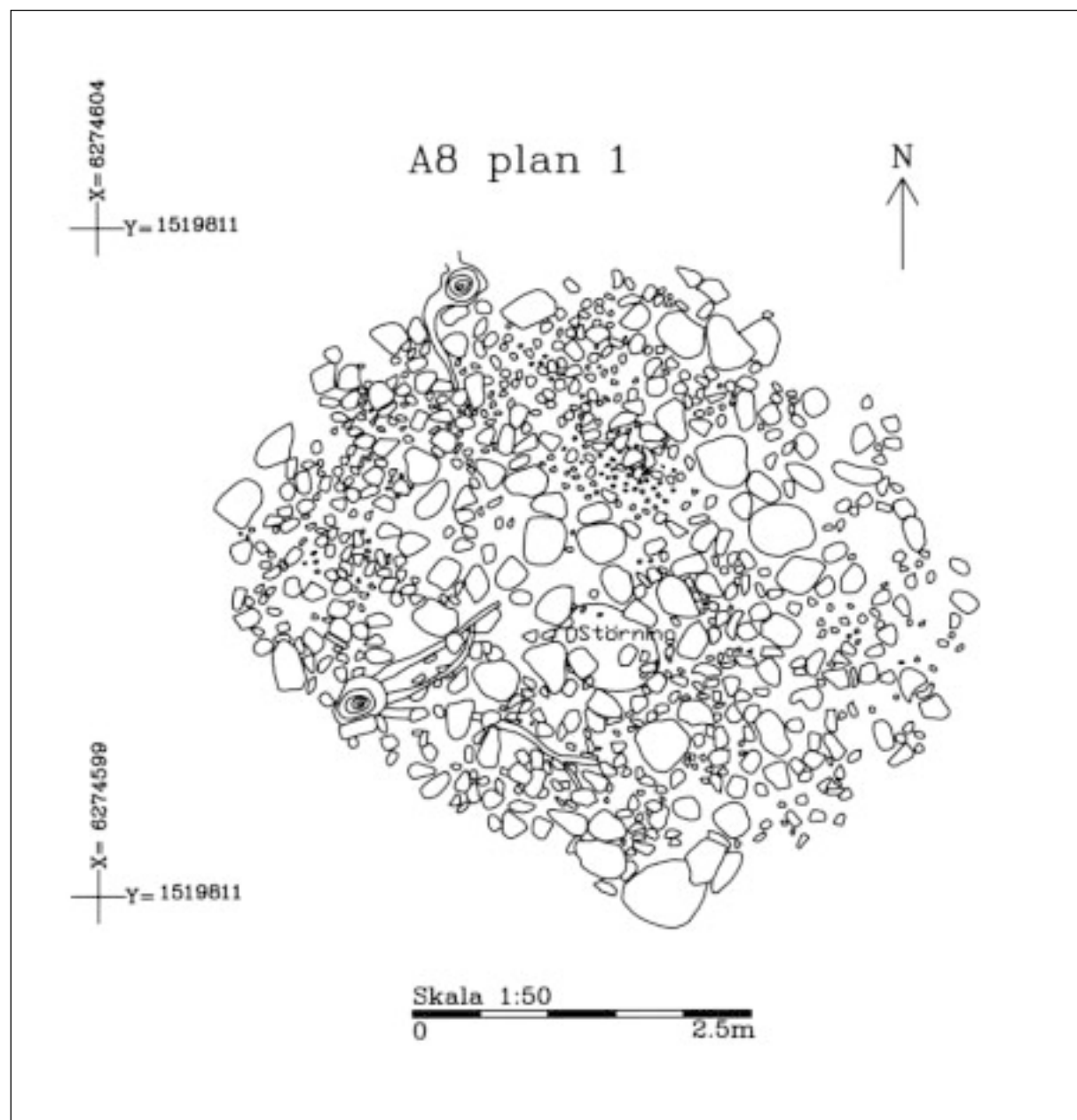
Brända ben, benlager F13

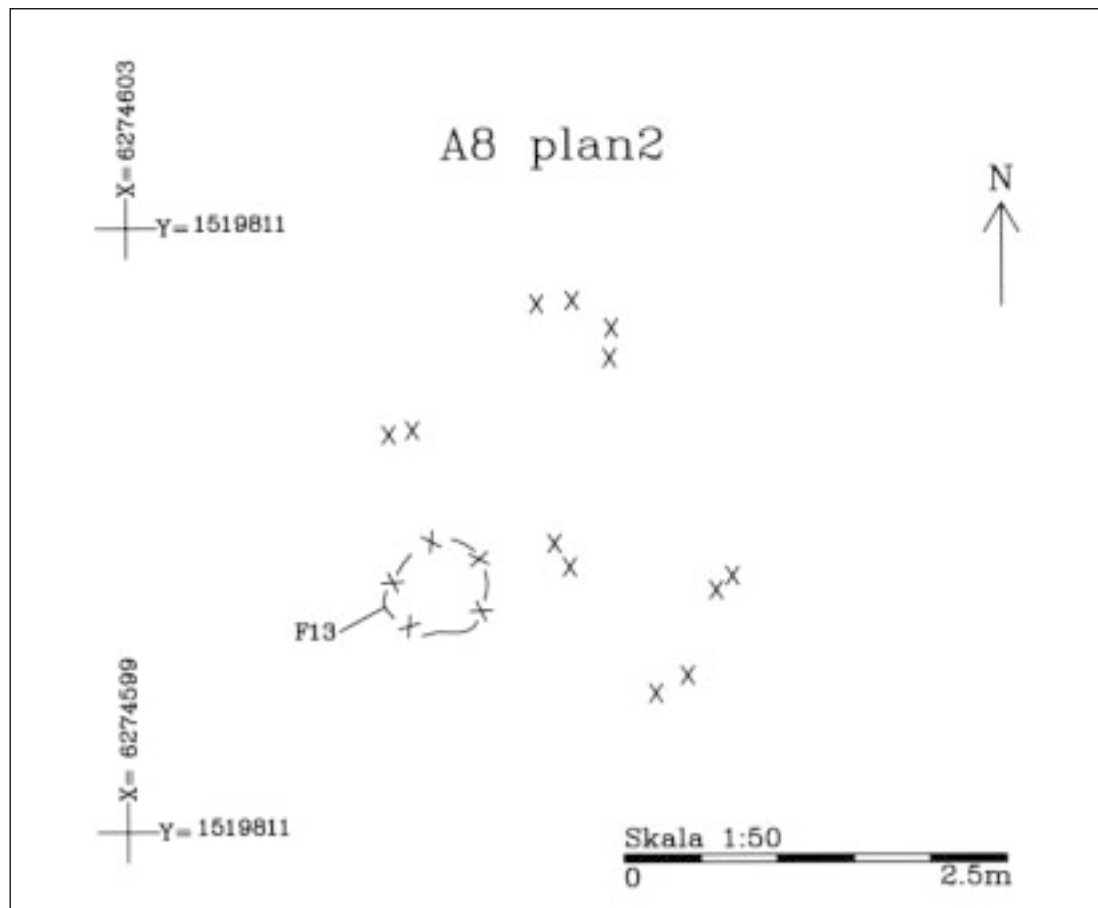
Vikt (g): 136,5

Människa (g): 107,6

Till benslag bestämda (g): 4,1

Obestämt material (g): 24,8

Totalvikt (g): 136,5

Totalvikt (g), bestämt material: 111,7

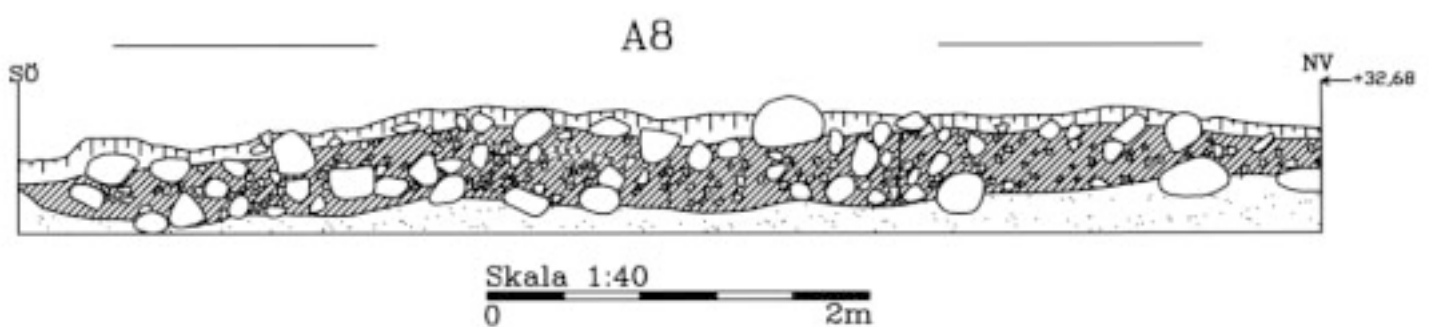
Totalvikt (g), obestämt material: 24,8

Människa (g) : 136,5

Totalt antal begravda: 2

Ålder: Adult och Infans I/ii

Kön: ?

BILAGA 2

Osteologisk analys av det brända benmaterialet

Inledning

Gravarnas yttre konstruktion var mycket homogen med flacka, runda stensättningar utan tydliga kantmarkeringar samt rikliga mängder av skärersten i packningarna. Det inre gravskicket var däremot mer varierat med benlager, brandlager, bengropar samt en urnebrandgrop.

Material och metod

Även benmaterialet gav ett mycket heterogent intryck. Färg och fragmenteringsgrad varierade stort, även inom en och samma grav. Fragmentens färg växlade mellan vitgrått och gråsvart, gulbrunt och brunt. Dessutom förekom enstaka vita och blåvita fragment (huvudsakligen tandfragment). Till en början sorterades de gulbruna och bruna fragmenten ut från de övriga fragmenten i varje grav. De räknades och vägdes för sig. Tanken var att dessa fragment möjligen tillhörde antingen en tidigare eller senare gravsättning i samma grav. Detta visade sig vara felaktigt, då passningar mellan vitgrå och bruna fragment snart upptäcktes. Materialet i sin helhet, innehöll både små (0,2 cm) och rundslipade fragment och stora, vasskantade sådana (ca 5,0 cm). Fragmentens medelstorlek ligger på ca 1,0 cm. Endast en grav (A 8) uppvisade ett homogent material, bestående av mindre (0,3-1,8 cm) och uteslutande bruna fragment.

Benmaterialet tvättades och lufttorkades inledningsvis. Sedan grovsorterades fragmenten, då även sten, grus och växtrötter avlägsnades efter bästa förmåga. Efter detta vidtog analys- och registreringsarbetet. Materialet har bearbetats i minst tre olika omgångar. De åtta gravarna innehöll sammanlagt 9998,6 gram brända ben. Av dessa har 6205 gram (62,1%) identifierats till både art och benslag. Vidare har 782,6 gram (7,8%) bestämts till endast benslag, medan 38,8 gram (0,4%) utgörs av gruppen "animalia?" (eventuella djurbensfragment). De helt oidentifierade fragmenten uppgår till 2972,2 gram (29,7%). Det mänskliga materialets medelvikt beräknas till 0,3 gram per fragment. Till detta bör noteras att fragment med inbördes passning (ibland även ihopklistrade), har beräknats som ett fragment.

Fragmenten i urnebengraven (A 6), var anmärkningsvärt större och mer välbevarade än i övriga gravar. Detta beror sannolikt på urnans skyddande funktion.

Särskilt de långa rörbenen (i huvudsak mänskliga) har emellanåt uppvisat varierad grad av eroderad compacta (benets kompakta yttre skikt). Hos äldre individer blir benets compacta alltmer förtunnad och porös. Detta i kombination med yttre faktorer, exempelvis värme och kyla, kan möjligen skapa erosions-skador som dessa.

Vissa patologiska förändringar har observerats på fragmenten under arbetets gång. Dessa består huvudsakligen av degenerativa förändringar (åldersrelaterade skador) på kotor.

Individernas biologiska ålder har bedömts utifrån sammanväxning av benkropp (corpus eller diafys) och ledändar (epifyser). Även sammanväxningen (synostosen) av skallens sömmar (suturer) ger en uppfattning om ålder (Szilvassy 1988, Cornwall 1956, Acsádi & Nemeskéri 1970).

Till viss del har åldrarna för tändernas frambrott studerats (Ubelaker 1978). Graden av tandslitage är också en faktor att beakta vid åldersbedömning av vuxna individer. Ett problem med bränt material är dock att hettan vid kremering ofta spränger sönder det yttre höljet av emalj. Tandrötter återfinns däremot ofta hela, beroende på att de ligger skyddade i tandbenet. Rotkanalerna blir i allmänhet trängre med stigande ålder, för att slutligen fyllas igen och försvinna (Gejvall 1948). Denna metod bör dock användas i kombination med ovanstående för att ge ett mer tillförlitligt resultat.

I övrigt har hänsyn tagits till benens morfologiska och strukturella skillnader. Beträffande de långa rörbenen har skillnader i storlek och i benväggarnas tjocklek iakttagits. Unga individer har solida och relativt tjocka benväggar, men med åldern förtunnas och uppluckras dessa alltmer (Acsádi & Nemeskéri 1970).

Även skalltaget genomgår strukturella förändringar. Skalltaget är uppbyggt av ett inre och ett yttre skikt (tabula interna respektive tabula externa). Mellan dessa finns ett spongiöst lager (diploe). Barn har ett

skalltak med en mycket slät och fin struktur på både in- och utsidan. Diploe är mycket tunt och har finpipig struktur. Från vuxen ålder och uppåt blir märken efter muskelfästen och kärlfårör alltmer framträdande. Det inre och yttre skiktet förtunnas och blir mer ojämna till sin karaktär, medan diploe växer till. Hos äldre eller gamla individer blir diploe mindre kärlik och ersätts vartefter av ben (Gejvall 1948).

Åldersrelaterade skillnader har även observerats på vissa, mer välbevarade revbensfragment (Isan &

Loth 1986). Benfragmenten av svin har ej tillåtits någon bedömning av ålder.

De mänskliga individer som åldersbedömts, har delats in i följande åldersintervall (Sjøvold 1978):

Infant	(0-1 år)
Infans I	(0-7 år)
Infans II	(5-14 år)
Juvenilis	(10-24 år)
Adultus	(18-44 år)
Maturus	(35-64 år)
Senilis	(50-79 år)

För vissa vuxna individer, har ingen övre åldersgräns kunnat redovisas. Dessa får därför beteckningen Adult.

Könsbedömning har i första hand utförts genom sekundära könskriterier (könskillnader som uvecklas under puberteten). Dessa framträder tydligast på kranie- och höftben (Acsádi & Nemeskéri 1970). I detta arbete har främst kraniets ben studerats. Viktiga morfologiska kriterier som använts är ögonhålans övre kant (margo supra-orbitalis). Denna är mer avrundad och markant hos mannen. Den yttre begränsningen av ögonhålan tillika utskottet mot okbenet (processus zygomaticus), är bredare och kraftigare hos mannen. Området strax ovanför ögat (arcus superciliaris) samt partiet ovanför näsroten (glabella) är upphöjt och kraftigare utvecklat hos mannen. Muskelfästen är dessutom mer framträdande på ett manligt kranium. Övriga kraniedetaljer som har studerats är vårtutskott såsom processus mastoideus och protuberantia occipitalis externa. Det förra sitter intill örat och det senare är nackknölen. Även dessa vårtutskott är mer utvecklade hos mannen. Som komplettering till de sekundära könskriterierna kan metrisk metod användas. Dessa bygger på mått av lårbenets och överarmens väggjocklek vid benskaftens mitt. Även maximala mått av specifika delar av skalltak och skallbas kan användas i detta sammanhang (Gejvall 1948). I detta arbete har dessa mått använts med försiktighet och endast för att verifiera bedömningen i de fall där de morfologiska kriterierna är entydiga. Därutöver har skillnader i storlek iaktta-

gits beträffande skelettet i övrigt, då kvinnor har ett mindre och gracilare skelett än män.

Beräkningen av minsta antalet individer per art och grav, MIND, baseras på om flera identiska ben/fragment kan påvisas. Flera individer kan även påvisas om en tydlig åldersskillnad mellan benen/fragmenten kan konstateras.

Nedan följer en sammanställning av analysresultaten för samtliga åtta gravar. Det mänskliga materialet har delats in i olika kroppsregioner, för att underlätta jämförelser gravar emellan. En ytterligare uppdelning av materialet på individnivå har ej varit möjlig. Fragment av flera vuxna individer är svåra att särskilja från varandra. Samma problem gäller även för fragment av barn. Kranie representerar här dels hjärnskålskraniet (neurocranium) inklusive skalltaget (calvaria), dels ansiktets skelett (visceralcranium) inklusive tänder (dentes). Bål motsvarar kotpelaren (columna vertebralis), nyckelben (clavicula), skulderblad (scapulae), bröstbenet (sternum), revben (costae) samt höftbenet (os coxae). Extremiteter företräds av de långa rörbenen; överarmsbenet (humerus), strålbenet (radius), armbågsbenet (ulna), lårbenet (femur), skenbenet (tibia) samt vadbenet (fibula). Även knäskålar (patellae) räknas till de långa rörbenen. Hand och fot representeras av hand- och fotrotsbenen (ossa carpi respektive ossa tarsi), mellanhand- och mellanfotsbenen (ossa metacarpalia respektive ossa metatarsalia) samt benen i fingrar och tår (phalanx I, II och III). Till hand och fot räknas även sesamben (ossa sesamoidea).

Resultat

Kulltorps gravfält består av 8 gravar, varav samtliga innehöll brända ben. Benmängden varierade mellan 82,9 gram till 2325,9 gram per grav. I varje grav finns två till sex individer begravda. Vuxna individer i kombination med barn och/eller ungdomar återfinns i samtliga åtta gravar. I fyra till fem gravar ingår dessutom två vuxna i samma grav. Möjligtvis är det fråga om familjegravar. Sammantaget blir individantalet 30-31 stycken, fördelade på 14-15 vuxna samt 16 barn. Barn omfattar här till och med åldersgruppen juvenilis. En individ i anläggning 6 har fått bedömningen juvenilis (eller kvinna). Ungdomar, speciellt unga män, kan vara svåra att skilja morfologiskt från kvinnor. Detta beror på att båda har relativt gracila skelett. Ovisshet uppstår då materialet saknar ledändar (epifyser) och könsindikerande fragment. Epifyserna kan upplysa om benkroppen varit sammanvuxen med dessa eller ej. I detta fall finns dock ett fragment från ögonhålans övre kant. Denna har inte en karaktäristisk kvinnlig form, vilket innebär att individen möjligen är juvenil. Vid beräkning av antalet barn och

vuxna (ovan) ingår därför individen i gruppen barn. Nedan följer en presentation av individerna uppdelade i förekommande åldersgrupper.

Vuxna

Adultus: 4-5 individer (eventuellt före kommer 2 adultus i anläggning 3).

Adultus/maturus: 2 individer.

Maturus: 1 individ.

Senilis: 2 individer.

Adult: 5 individer.

Barn

Juvenilis (eller kvinna): 1 individ (anläggning 6).

Juvenilis/infans II: 4 individer.

Infans I/II: 7 individer.

Infans I: 1 individ.

InfansII/infant: 1 individ.

Infant: 2 individer.

Könsbedömningen ger nio män, varav tre är något osäkra. Endast en individ har bedömts till kvinna, om än något osäker. De osäkert bedömda beror ofta på att materialet inte tillhandahåller flera könsindikerande fragment. Även mått av exempelvis rörbenens väggjocklek kan ge tvekygga resultat.

Det som är anmärkningsvärt med gravfältet i Kulltorp, är det stora antalet barn. Andelen vuxna uppgår till 47% medan barnen (inklusive juvenilis) utgör hela 53% (alternativt 48% respektive 52%). Detta kan jämföras med det samtida gravmaterialet från Kyrkbacken i Horns socken, Västergötland (Gejvall 1948). De vuxna representerar här 70% medan barnen motsvarar 30%. Gravmaterialet från Bankälla och Stora Ro i Västergötland (Sahlström & Gejvall 1954) visar dock påfallande likheter med Kulltorp. Gravfälten vid Bankälla och Stora Ro har daterats till århundradena närmast Kristi födelse. Andelen vuxna respektive barn är här exakt 50 % vardera.

Inga tydliga skillnader förekommer med avseende på gravskick och sammansättning (ålder och antal) av individer.

Patologiska förändringar har observerats på kotor och rörben. I fem gravar (anläggning 1, 2, 3, 5 och 7) förekommer kotor med nednötta ledytter. I anläggning 3 och 7 finns även tendenser till benutväxter vid utskotten (processus articularis). Anläggning 7 innehåller dessutom ett rörbensfragment med deformerad compacta, i form av en spongiös utväxt.

Rester av svin påträffades i anläggningarna 1, 4 och 7. Artbestämningen har utförts på grundval av tänder. Dessa var dock så fragmentariska att ingen åldersbedömning kunde göras. Någon närmare bestämning av svinbenen har ej utförts. Dock rör det sig om kraniefragment och rörben. Djurlika fragment ("animalia?") framkom i anläggningarna 1, 2, 3, 5 och 6 (stora bengömmen). Inte heller dessa fragment har analyserats närmare, utan endast beräknats till antal och vikt.

Referenser

Acsádi, G., Nemeskéri, J., 1970. *History of Human Life Span and Mortality*. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Cornwall, I. W., 1956. *Bones for the Archaeologist*. London.

Gejvall, N. G., 1948. *Benbestämningar*. In: Sahlström and Gejvall (eds.). Gravfältet på Kyrkbacken i Horns sn, Västergötland. KVHAA Handlingar 60:2, 1948.

Iscan, M. Y and Loth, S. R., 1986. *Determination of age from the sternal rib in White males: A test of the phase method*. Journal of Forensic Science.

Sahlström, K. E., Gejvall, N. G., 1954. *Bankälla och Stora Ro. Två västgötska brandgropsgravfält*. KVHAA handlingar, del 89.

Sjøvold, T., 1978. *Interference concerning the Age Distribution of Skeletal Populations and some consequences for Paleodemography Anthropology*. Közl 22. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Szilvassy, J., 1988. *Altersdiagnose am Skelett*. In: Martin and Knussman. Anthropologie. Handbuch der Vergleichenden Biologie des Menschen. Gustav Fischer. Stuttgart. New York.

Ubelaker, D. H., 1978. *Human Skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*. Chicago.

